L.N. TOLSTOY

İNSAN NEYLE YAŞAR?

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN: KORAY KARASULU

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

HASAN ÂLİ YÜCEL

KLASİKLER

DİZİSİ

CLXXXIII

L. N. TOLSTOY

İNSAN NEYLE YAŞAR?

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN:
KORAY KARASULU

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ
L. N. TOLSTOY
İNSAN NEYLE YAŞAR?
özgün adı: Чем Люди Живы? (Чем Люди Живы?
Упустишь Огонь – Не Потушишь Свечка
Девчонки Умнее Стариков Много Ли Человеку Земли Нужно Ильяс)

rusça aslından çeviren: KORAY KARASULU

Sertifika No: 11213
editör: ALİ ALKAN İNAL
görsel yönetmen: BİROL BAYRAM
grafik tasarım ve uygulama: TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. basım, eylül 2012, istanbul

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
istiklal caddesi, meşelik sokak no: 2/4 beyoğlu 34433 istanbul
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Genel Yayın: 2628

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941

Maarif Vekili

Hasan Âli Yücel

Çevirmenin Notu

Tolstoy, uzun ömrü boyunca “insan”ı ilgilendiren hemen her konuya olduğu gibi pedagojiye ve eğitime de epeyce kafa yormuştur. Öncelikle her yaştan öğrenciyi, sonra da halkın her kesimini hedefleyerek, 1872-1886 yılları arasında yazdığı hikâyeleri dört “okuma kitabı”nda (Ruskiye Knigi Dlya Çteniya) toplamıştır. Bir bölümü halk masallarından, kıssalardan, menkıbelerden esinlenen ve gayet yalın bir dille yazılmış olan hikâyeler kısa sürede geniş bir okur kitlesine ulaşmıştır.

Bu hikâyelerin çoğu dilimize çevrilmiş, Halk İçin Hikâyeler adıyla hazırlanan üç kitaplık seçkinin ilk kitabını 1946 yılında Milli Eğitim Bakanlığı yayımlamıştır. İlk kitabın çevirisini D. Sorakin ve S. Aytekin, 1949 yılında yayınlanan ikinci ve üçüncü kitapların çevirisini ise O. Peltek yapmıştır.

Kitabımızda yer alacak hikâyelerin seçiminde MEB basımlarını esas aldık. Hasan Âli Yücel Klasikler Dizisi’nde yayınlanacak diğer iki kitapta da MEB basımlarındaki seçim esas alınacak.

Elinizdeki kitapta yer alan altı hikâyenin tamamı, Tolstoy’un yazdığı dördüncü kitaptan, Çetvertaya Ruskaya Kniga Dlya Çteniya’dandır. Çeviride Tolstoy’un yirmi iki ciltlik toplu eserlerinin dokuzuncu cildi, Sobraniye Soçinenii v 22 Tomah, Tom Desyatii kullanılmıştır.

Koray Karasulu

İnsan Neyle Yaşar?

Biz kardeşleri sevdiğimiz için ölümden yaşama geçtiğimizi biliyoruz. Sevmeyen ölümde kalır.

(1. Yuhanna 3:14. bap)

Dünya malına sahip olup da kardeşini ihtiyaç içinde gördüğü hâlde ondan şefkatini esirgeyen kişide Tanrı'nın sevgisi olabilir mi?

(1. Yuhanna 3:17. bap)

Yavrularım, sözle ve dille değil, eylemle ve içtenlikle sevelim.

(1. Yuhanna 3:18. bap)

Çünkü sevgi Tanrı'dandır. Seven herkes Tanrı'dan doğmuştur ve Tanrı'yı tanır.

(1. Yuhanna 4:7. bap)

Sevmeyen kişi Tanrı'yı tanımaz. Çünkü Tanrı sevgidir.

(1. Yuhanna 4:8. bap)

Hiç kimse hiçbir zaman Tanrı'yı görmüş değildir. Ama birbirimizi seversek, Tanrı içimizde yaşar ve sevgisi içimizde yetkinleşmiş olur.

(1. Yuhanna 4:12. bap)

Tanrı sevgidir. Sevgide yaşayan Tanrı'da yaşar, Tanrı da onda yaşar.

(1. Yuhanna 4:16. bap)

“Tanrı'yı seviyorum” deyip de kardeşinden nefret eden yalancıdır. Çünkü gördüğü kardeşini sevmeyen, görmediği Tanrı'yı sevemez.

(1. Yuhanna 4:16. bap)

I

Vaktiyle karısı ve çocuklarıyla bir mujik kulübesinde yaşayan bir ayakkabıcı vardı. Ne ev kendinindi, ne toprağı vardı; ailesini de sadece ayakkabıcılıkla geçindirirdi. Ekmek pahalı, emek ucuzdu; kazandığını yiyeceğe yatırırdı. Ayakkabıcının karısıyla paylaştığı bir gocuğu vardı ama giye giye üstlerinde paralanmıştı; iki yıldır bir koyun postu alıp yeni bir gocuk dikmek için para biriktiriyordu ayakkabıcı.

Sonbahara doğru biriktirdi parayı: Karısının sandığında üç ruble vardı, köydeki mujiklerden de beş ruble yirmi kapik alacağı.

Sabah olur olmaz post için köye gitmeye hazırlandı ayakkabıcı. Karısının pamuklu Çin bezinden ceketini geçirdi gömleğinin üzerine, onun üstüne de bir kaftan; üç rubleyi cebine koydu, baston niyetine bir dal kırdı ve kahvaltının ardından çıktı. “Mujiklerden beş rubleyi alır, üç rubleme eklerim; sonra da gider postu alırım,” diyordu kendi kendine.

Ayakkabıcı köye indi, mujiklerden birine uğradı ama adam evde yoktu; karısı da gelecek hafta göndereceğini söyleyip para falan vermedi. Sonra bir diğerine uğradı ama adam parası olmadığına yeminler etti ve sadece yirmi kapik verebileceğini söyledi, fakat çizmelerini onarması şartıyla.

Ayakkabıcı da postu veresiye alabileceğini düşündü; ancak satıcı buna razı olmadı.

— Paran varsa, –dedi,– dilediğini alırsın, veresiye satışı iyi biliriz.

Böylece hiçbir işini halledemeyen ayakkabıcının eline sadece yirmi kapik ve bir çift keçe çizme geçmişti.

Bu işe canı sıkılan ayakkabıcı yirmi kapiği de votkaya yatırıp, postu alamadan evine yollandı. Sabah soğuktan donuyordu, içtikten sonra gocuğu olmasa da birden ısınmış gibi geldi ona. Ayakkabıcı değneğiyle donmuş toprağa vurup, diğer elindeki keçe çizmeleri sallayarak yürürken şöyle diyordu kendi kendine:

— İşte gocuksuz da ısındım. Bir kadehçik içtim, tüm damarlarım açıldı. Gocuğa gerek yok. Derdi tasayı da unuttum, yoluma gidiyorum. İşte böyle bir adamım ben! Ne diye takayım kafama? Gocuksuz da yaşarım. Hiç lazım değil bana. Yalnız bizim kocakarının canı sıkılacak. Ama ayıp şey doğrusu: Sen çalış dur, elin herifi beş para vermesin. Fakat dur bakalım hele: Parayı bir getirme de gör bakalım nasıl alıyorum paçanı aşağı, yemin ederim alacağım paçasını aşağı! Bu ne böyle yahu? Yirmi kapik veriyor bir de! Ne yapayım ki yirmi kapikle? Bir tek atarsın o kadar. Bir de fakirlik diyor. Sen fakirsin de ben değil miyim? Evin var, sığırın var, her şeyin var, bense nah böyle dımdızlak; sen ekmek yaparsın, ben satın alırım… Haftada üç ruble sadece ekmeğe gider. Şimdi eve döneceğim ekmek yok; yine gidecek bir buçuk ruble. Madem öyle öde borcunu arkadaş.

Böyle konuşarak köşedeki küçük kiliseye yaklaşan ayakkabıcı, kilisenin arkasında beyaz bir şey gördü. Hava kararmaya başlamıştı. Dikkatle baktıysa da ne olduğunu çıkaramadı. “Taş desem, burada öyle bir taş yoktu. Hayvan mı acaba? Yok, hayvana da benzemiyor. Başı insan başına benziyor ama bembeyaz. Hem burada insan ne gezer?”

Biraz daha yaklaşınca açıkça gördü beyazlığı. Tuhaf bir şeydi: Ölü mü diri mi belli olmayan, kilisenin duvarına yaslanmış, kıpırdamadan oturan çırılçıplak bir adam vardı karşısında. Korkmuştu ayakkabıcı, “Adamcağızın birini öldürüp soymuşlar, bir de buraya atmışlar,” diye geçirdi içinden, “yanına gitsem iş alırım başıma.”

Sonra yürüyüp geçti adamın yanından. Adamı görmezden gelip kiliseden uzaklaşmıştı. Biraz yürüdükten sonra dönüp kiliseye baktı: Adam artık duvara yaslanmıyordu, hatta kımıldanıp ona bakmıştı sanki. Ayakkabıcı iyice korktu ve şöyle düşündü: “Yanına dönsem mi, yoksa çekip gitsem mi? Dönsem daha kötüsü gelmesin başıma? Nasıl biri olduğunu nereden bileyim? Herhâlde hayırlı bir iş için düşmedi buraya. Ya üstüne atlayıp seni boğarsa, kaçacak yer de yok ki. Boğmasa bile başa bela olur. Elin çıplağıyla ne yapacaksın? Üstümdeki son giysiyi de çıkarıp veremem ya! Aman Tanrı esirgesin!”

Sonra birden dönüp yoluna devam etti. Kiliseyi iyice geride bırakmak üzereydi ki vicdanı sızladı.

Yolun ortasında duruverdi ayakkabıcı.

— Ne yapıyorsun be Semyon? –dedi kendi kendine.– Adam orada yokluktan geberip gidiyor, sense korkup tabanları yağlıyorsun. Çok mu zenginsin de paranı çaldırmaktan korkuyorsun? Yuh sana Semyon, utan!

Sonra dönüp adamın yanına gitti Semyon.

II

Semyon adama yaklaşıp inceledi: Gücü kuvveti yerinde bir delikanlıydı, vücudunda yara izi falan da görünmüyordu, yalnız üşümüş, korkmuş gibiydi; duvara yaslanmış oturuyor, başını kaldıracak hâli kalmamış gibi Semyon’a dönüp

bakmıyordu. İyice yaklaştı Semyon, adam birden ayılmış gibi başını kaldırıp ona baktı. Bakışı hoşuna gitmişti Semyon'un. Elindeki çizmeleri yere attı, kuşağını çıkarıp çizmelerin üzerine koydu ve kaftanını çıkardı.

— Hiç konuşma! –dedi.– Giy haydi şunu! Haydi giy!

Semyon kolundan tutup kaldırmaya çalıştı. Adam ayağa kalktı. Semyon ince yapılı, tertemiz görünen adamın tatlı bir yüzü olduğunu fark etti, eli ayağı da sapasağlamdı. Semyon kaftanını onun omuzlarına attı, beriki bir an kollarını geçiremedi. Semyon adamın ellerini tutup kaftanın kollarına geçirdi, güzelce sarıp önünü kapattı ve kuşağını da beline doladı.

Lime lime kasketini de çıkarıp çıplak adamın kafasına geçirmek istediyse de kendi kafası üşüdü, "Benim kafam kel," diye düşündü, "bununsa kıvır kıvır saçları var." Tekrar giydi kasketini. "İyisi mi çizmeleri giydireyim."

Adamı oturtup çizmeleri de giydirdi. Adamı güzelce giydirdikten sonra şöyle dedi ayakkabıcı:

— İşte oldu kardeş. Haydi biraz kıpırda da ısın. Geri kalan her şey sonra da hallolur. Yürüyebilecek misin?

Adam kalkıp içtenlikle Semyon'a baktı ama bir şey söyleyemedi.

— Neden susuyorsun? Burada kışlayacak değiliz ya. Eve gitmeliyiz. Haydi al şu sopamı, hâlin yoksa dayanırsın. Haydi aç pergelleri!

Adam yürümeye başladı. Rahat yürüyor, geride kalmıyordu.

Yürürlerken konuşmaya başladı Semyon:

— Ey, de bakalım nerelisin?

— Buralı değilim.

— Buralı olsan tanırım zaten. Buraya, kilisenin dibine nasıl düştüğünü soruyorum.

— Söyleyemem.

— Herhâlde birileri sana kötülük etti.

— Kimse kötülük etmedi. Beni Tanrı cezalandırdı.

— Elbette her şey Tanrı'dan gelir, ama ne olsa kendine bir yer bulmalısın. Nereye gitmek istiyorsun?

— Hiç fark etmez.

Semyon şaşırmıştı. Adam serseriye falan benzemiyordu, konuşması da nazikti ama kendisi hakkında hiçbir şey söylemiyordu. Semyon, "Dünyanın bin türlü hâli var," diye geçirdi içinden ve adama şöyle dedi:

— Eh benim eve gel öyleyse, birazcık dinlenirsin bari.

Semyon yürüyor, adam da ondan geri kalmıyordu. Hızlanan rüzgâr Semyon'un gömleğinin içine kadar giriyor, onu ayıltıyordu; üşümeye de başlamıştı. Karısının ceketine sıkıca sarınmış, burnunu çekerek yürürken, "Nah sana post; post almaya gittim, kaftansız dönüyorum, hem de yanımda çıplağın biriyle," diye düşünüyordu, "Matryona pek sevinmeyecek!" Matryona'yı düşündükçe canı sıkılıyordu Semyon'un. Fakat yanındaki adama bakıp, kilisenin yanındaki bakışını hatırlayınca içi rahatlıyordu biraz.

III

Semyon'un karısı erkenden toplamıştı ortalığı. Odun kırmış, su taşımış, çocukları doyurmuş, kendi de bir şeyler yiyip düşünceye dalmıştı: "Ne zaman ekmek yapsam, bugün mü yoksa yarın mı?" Koca bir parça daha ekmek vardı.

"Semyon yemek yemişse akşam pek yemez, sabaha da ekmek kalır." diye düşünüyordu.

Matryona ekmek parçasını evirip çevirerek kararını verdi: "Şimdiden ekmek yapmayayım. Bir ekmeklik un kaldı.

Cumaya dek idare etmeliyiz.”

Ekmeği kaldırıp masaya oturdu, kocasının gömleğini yamamaya başladı. Yama yaparken bir yandan da kocasının gocuk için nasıl bir post alacağını düşünüyordu.

“Satıcı kazık atmasa bari. Benimki safın teki zaten. Kimseyi kandırmak aklına gelmez ama bir çocuk bile onu dolandırır. Sekiz ruble de az para değil hani. İyi bir gocuk bile alınır o parayla. Tabaklanmış deriden olmasa da gocuk gocuktur. Geçen kış titredik gocuksuz! Ne suya gidebildim ne bir yere. Benimki dışarı çıktığında ne bulursa giyer, bana bir şey bırakmaz. Gideli de çok oldu. Yakında gelir herhâlde. Eyvah, içmeye gitmiş olmasın sakın benim adam?”

Matryona bunları aklından geçirirken sundurmanın basamakları gıcırdadı, içeriye birisi girdi. Matryona iğnesini gömleğe saplayıp sofaya çıktı. İki kişinin geldiğini gördü: Semyon ve yanında da şapkasız, keçe çizmeli bir adam.

Matryona kocasından yayılan içki kokusunu hemen almıştı. “Hah işte, içmiş belli ki,” diye geçirdi içinden. Fakat elleri bomboş kocasını kaftansız, sırtında sadece bir ceketle, karşısında sessizce ezilip büzülürken görünce Matryona’nın yüreği burkuldu. “Çulsuzun tekiyle bütün paraları içkiye verdi anlaşılan; yetmemiş bir de eve getirmiş herifi,” diye düşündü.

Matryona onları içeri aldı, arkalarından kendisi girdi. Adama şöyle bir göz attı: Genç, zayıf bir yabancıydı, üstelik onların kaftanını giyiyordu; gömleği, şapkası da yoktu. Olduğu yerde kalakalmış, bakışlarını yere dikmiş, ses çıkarmadan duruyordu. Matryona, “Korkuyor, demek ki kötü biri,” diye geçirdi içinden.

Somurtup sobanın yanına geçti ve onları izlemeye başladı.

Semyon kasketini çıkarıp, hiçbir şey yokmuş gibi sedire oturdu.

— Ey Matryona, –dedi,– yemek hazırla da yiyelim, ne duruyorsun?

Matryona bir şeyler homurdandı. Sobanın yanından kımıldamadı bile: Bir kocasına bir adama baktı ve sadece başını salladı. Semyon karısının bozulduğunu anladı ama elinden bir şey gelmezdi: Görmezden gelip, yabancıyı kolundan tuttu.

— Otur kardeş, –dedi,– yemek yiyelim.

Yabancı da sedire oturdu.

— Ey bir şey pişirmedin mi?

— Pişirdim ama sana değil. Anlaşılan kafan da bulanmış içkiden. Post almaya gidip kaftansız dönüyorsun, hem de yanında çıplak serserinin tekiyle. Sizin gibi ayyaşlara verecek bir şeyim yok.

— Yeter Matryona, bilip bilmeden cırıldayıp duruyorsun! Önce bir sor bakalım, kimmiş bu adam…

— Sen parayı ne yaptığını söyle hele.

Semyon ceketin cebinden paraları çıkarıp eliyle düzeltti.

— İşte para, Trifonov’dan alamadım ama yarın için söz verdi.

Matryona’nın iyice tepesi atmıştı: Kocası post falan almamış, tek kaftanlarını çıplağın tekine giydirmiş, üstelik herifi peşine takıp getirmişti.

Paraları masadan alıp saklamaya giderken kendi kendine söylenir gibi konuşuyordu:

— Yemek falan yok. Tüm çıplak ayyaşları doyuramazsın.

— Eh be Matryona, tut şu dilini azıcık. Önce beni bir dinlesen…

— Yeterince akıl aldım sarhoş bir aptaldan. Senin gibi bir ayyaşla evlenmez olaydım. Anacığımın verdiği keten bezi bile içkiye yatırdın; post almaya diye gidip sarhoş döndün.

Semyon karısına sadece yirmi kapiklik içtiğini, adamı nerede bulduğunu anlatmak istiyordu, ama Matryona ağzını açmasına fırsat vermiyor, durmadan konuşuyordu. On yıl önce olup bitenleri bile hatırlatıyordu.

Matryona iyice sayıp döktükten sonra birden Semyon'un üstüne atılıp yeninden yakaladı.

— Ver şu ceketimi. Bir bu kaldıydı, onu da alıp giydin. Ver şunu seni kör olası, çopur köpek!

Semyon ceketi çıkarmaya başladı; tam bir kolunu kurtarıyordu ki kadın asılıverdi cekete, dikişler söküldü. Matryona ceketi kaptığı gibi başına attı ve kapıya doğru koştu. Çıkmak istedi, ama birden durdu: Heyecandan yüreği hızlı hızlı çarpmaya başlamıştı; hem bir fenalık yapmak istiyor, hem de adamın nasıl biri olduğunu merak ediyordu.

IV

Matryona durduğu yerden söylenmeye devam etti:

— İyi bir adam olsaydı çıplak gezmezdi; gömleği bile yok. İyi bir şeyler yapmış olsaydı, bu işe yaramazı nereden bulup getirdiğini söylerdin.

— E söylemeye çalışıyorum ya: Yolda yürürken kilisenin yanında bu fakiri gördüm, çırılçıplaktı. Yaz mı ki çırılçıplak dolaşsın? Beni ona Tanrı gönderdi, yoksa mahvolurdu. Hem ne yapacaktım ki başka? İnsanın başına her türlü iş gelir! Ben de giydirdim, alıp buraya getirdim. Biraz sakin ol artık. Günah Matryona. Ölümlü dünya işte.

Matryona yine sövüp sayacaktı ki yabancıya bir göz atınca sustu. Adam sedirin kıyısına ilişmiş, sessizce oturuyordu. Ellerini dizlerine koymuş, başını göğsüne eğmişti; gözlerini kapamış, güçlükle nefes alıyormuş gibi yüzünü buruşturup duruyordu. Matryona artık susmuştu. Semyon devam etti:

— Matryona, Tanrı'ya inanmıyor musun sen?

Matryona bu sözleri duyunca bir daha adama baktı ve birdenbire sakinleşti. Kapının yanından ayrılıp sobaya gitti, yemek çıkardı. Masaya bir bardak koyup kvas doldurdu, son ekmek parçasını da getirdi. Onlara bıçak, kaşık verdi.

— Yesenize, ne duruyorsunuz? –dedi.

Semyon adamı dürttü.

— Sokul bakalım delikanlı, –dedi.

Semyon ekmeği kesip doğradı, yemeğe başladılar. Matryona'ysa masanın köşesine oturdu, elini çenesine dayayıp adamı incelemeye başladı.

Matryona bir anda adama acımış, ona kanı ısınmıştı. Adam da birden neşelenmişti, yüzünü buruşturmayı kesmiş, Matryona'ya bakıp gülümsemişti.

Yemek bitti; Matryona masayı topladıktan sonra adamı sorguya çekmeye başladı:

— Ee kimin nesisin bakalım?

— Buralı değilim.

— Peki nasıl oldu da buralara düştün?

— Bunu söyleyemem.

— Kim soydu seni?

— Beni Tanrı cezalandırdı.

— Demek sokakta çırılçıplak yatıyordun?

— Çırılçıplak yatmıştım, üşüyordum. Semyon beni görünce acıdı, kaftanını çıkarıp bana giydirdi, sonra buraya getirdi. Sen de yedirip içirdin, bana acıdın. Tanrı sizi korusun!

Matryona kalkıp az önce yamadığı Semyon'un gömleğini pencerenin yanından aldı, yabancıya uzattı, sonra da bir pantolon bulup verdi.

— Al şunu, sırtında gömlek bile yok. Haydi giy de beğendiğin yere yat; ister tavan arasına uzan, istersen de

sobanın üzerine çık.

Adam kaftanı çıkardı, gömlekle pantolonu giyip tavan arasına yattı. Matryona mumu söndürdü, kaftanı aldı ve gidip kocasının yanına yattı.

Matryona kaftanı üzerine atıp yatmıştı ama bir türlü uyuyamıyor, adam aklından çıkmıyordu. Son ekmek parçasının bittiğini, yarına ekmek kalmadığını, gömleği, pantolonu adama verdiğini hatırladıkça canı sıkılıyor, ama gülümsemesini hatırladıkça yüreği ferahlıyordu.

Uzun süre uyuyamayan Matryona, Semyon'u da uyku tutmadığını, kaftanı üzerine çekmeye çalıştığını fark etti.

— Semyon!

— Ha?

— Ekmeğimizin son parçasını yediniz, başka da ayırmamıştım. Yarın ne yapacağız hiç bilmiyorum. Malanya teyzeden mi istesek?

— Sağız ya, elbet doyururuz karnımızı da.

Matryona bir süre sesini çıkarmadı.

— İyi birine benziyor ama neden kendinden bahsetmek istemiyor acaba?

— Bir bildiği vardır belki.

— Semyon!

— Ha?

— Biz her şeyimizi veriyoruz da, neden hiç kimse bize bir şey vermiyor?

Semyon ne cevap vereceğini bilemedi. Sadece, "Bu kadar çene çalmak yeter!" dedi ve arkasını dönüp uyudu.

V

Sabah Semyon uyandığında çocuklar uyuyordu; karısı komşulara ekmek sormaya çıkmıştı. Eski pantolonla gömleği giymiş olan yabancı sedirin üzerine oturmuş, yukarıya bakıyordu. Yüzü dününkünden daha parlaktı.

Şöyle dedi Semyon:

— İşte böyle sevgili dostum: Karnın ekmek, sırtın elbise ister. Doyurmak gerek bunları. Ne iş yaparsın sen?

— Hiçbir iş yapamam ki ben.

Semyon şaşırdı.

— Eh, hevesin olsun yeter. İnsan her şeyi öğrenebilir.

— İnsanlar çalışıyor, ben de çalışırım.

— Adın ne?

— Mihail.

— Peki Mihail, kendinden bahsetmek istemiyorsan senin bileceğin iş, ama karnını doyurman gerek. Göstereceğim gibi çalışırsan sana yemek veririm.

— Tanrı seni korusun, gerekeni öğrenirim. Ne yapmam lazım, göster.

Semyon bir iplik alıp parmağına doladı ve bükmeye başladı.

— İşte, öyle zor bir iş değil…

Onu izleyen Mihail de ipliği parmağına doladı ve Semyon’u taklit ederek bükmeye başladı.

Semyon ona çirişlemeyi gösterdi. Mihail hemen kaptı bu işi. Sonra sırımların nasıl büküleceğini ve nasıl dikileceğini gösterdi, Mihail bunları da hemen kavradı.

Semyon’un gösterdiği her işi hemen öğreniyordu, üç gün sonra ezelden beri ayakkabıcıymış gibi dikiş yapıyordu. Hiç durmadan çalışıyor, az yiyor, işini bitirince de hiç

konuşmadan yukarıya bakıp duruyordu. Sokağa çıkmıyor, gerekmedikçe konuşmuyor, hiç şaka yapmıyor, gülmüyordu.

Sadece bir kere, Matryona'nın ona yemek hazırladığı ilk akşam gülümsediğini görmüşlerdi.

VI

Günler günleri, haftalar haftaları kovaladı, koca bir yıl geçip gitti. Mihail, Semyon'un yanında kalıyor, yanında çalışıyordu. Semyon'un işçisinin ünü iyice yayılmıştı, herkes Semyon'un işçisi Mihail'den daha güzel, daha sağlam ayakkabı yapacak biri olmadığını söylüyordu; çizme almak için insanlar çevre köylerden bile Semyon'a gelmeye başlamışlar, ayakkabıcının işleri de düzelmişti.

Bir kış günü Semyon'la Mihail çalışırken, kulübeye çıngıraklı bir troyka yaklaştı. Pencereden baktılar: Troyka tam kulübenin karşısında durmuş, arabacının yanından yere atlayan bir delikanlı kapıyı açmıştı. Troykadan kürklü bir bey indi, Semyon'un kulübesine yaklaşıp merdiveni çıkmaya başladı. Matryona hemen koşup kapıyı ardına kadar açtı. Bey eğilerek içeri girdi, doğrulduğunda az kalsın başını tavana çarpacaktı; kocaman vücuduyla bütün köşeyi kaplamıştı adam.

Semyon kalkıp selam verdi ve şaşkınlıkla adama bakmaya başladı. Hayatında böyle bir adam görmemişti. Kendisi ufak tefekti, Mihail cılızdı, Matryona da hepten çırpı gibiydi; bu adamsa başka bir dünyadan gelmişe benziyordu: Tombul, kırmızı bir yüzü vardı, boynu bir öküzünki kadar kalındı ve tüm vücudu demirden dövülmüş gibiydi.

Bey derin bir soluk aldı, kürkünü çıkardı ve sedire oturup:

— Ayakkabı ustası kim? –diye sordu.

Semyon:

— Benim ekselans, –dedi.

Bey uşağına seslendi:

— Hey Fedka, malı getir.

Delikanlı elinde bir bohçayla koşa koşa geldi. Bey bohçayı alıp masanın üzerine bıraktı.

— Aç bakalım şunu.

Delikanlı bohçayı açtı. Bey bohçadaki ayakkabılık deriyi Semyon’a gösterdi:

— Bana bak ayakkabıcı, şu malı görüyor musun?

— Görüyorum ekselans.

— Bunun nasıl bir mal olduğunu biliyor musun?

Semyon deriyi eliyle yokladı:

— İyi bir mal ekselans.

— İyi olacak elbet! Seni aptal, böyle bir malı hayatında görmemişsindir. Alman malı bu, tam yirmi ruble verdim.

Semyon ürkmüştü:

— Böylesini nereden görelim biz?

— Öyle elbet. Bu deriden ayağıma göre bir çizme dikebilir misin?

— Dikebilirim ekselans.

Bey bağırdı:

— Demek “yapabilirsin” ha? Nasıl bir maldan kime çizme diktiğini anlıyor musun sen? Bana öyle çizme yapacaksın ki bir yıl hiç çatlamadan, yırtılmadan giyeceğim. Yapabileceksen al deriyi, kes; yapamazsan hiç dokunma malıma. Sana peşinen söylüyorum: Bir yıldan önce çatlayıp yırtılmayacak, yoksa seni hapse attırırım; bir yıl boyunca çatlayıp yırtılmazsa on ruble veririm.

Semyon korktu, ne diyeceğini bilemedi. Mihail’e bir göz attı. Onu dirseği ile dürtüp fısıldadı:

— Alsak mı acaba?

Mihail, “Al işi,” der gibi başını salladı.

Semyon, Mihail’e uydu ve bir yıl çatlayıp yırtılmayacak bir çizme yapmayı kabul etti.

Bey uşağını çağırdı, çizmesini çekmesini emrederek sol ayağını uzattı.

— Al bakalım ölçünü!

Semyon bir kâğıttan on verşok[1] kadar bir parça kesti, kâğıdı düzeltti, diz çöktü; beyin çorabını kirletmemek için ellerini güzelce önlüğüne sildi ve ölçü almaya başladı. Ayağın tabanını, üstünü ölçtü, baldırlara sıra geldiğinde kâğıt kısa geldi. Beyin baldırı bir tomruk kadar kalındı.

— Dikkat et, koncu dar olmasın.

Semyon bir kâğıt daha ekledi. Bey oturduğu yerden çoraplarının içindeki parmaklarını oynatıyor, kulübedekileri inceliyordu. Birden Mihail’i fark etti.

— Kim bu? –diye sordu.

— Bu benim usta, çizmeleri o dikecek.

— Sakın unutma ha, –dedi bey Mihail’e,– çizmeleri bir yıl giyilecek gibi dikeceksin.

Semyon da Mihail’e baktı. Ama Mihail beye bakmıyordu bile; sadece onun arkasındaki köşeye gözlerini dikmiş, orada bir şey görüyormuş gibi bakıyordu… Bir süre baktıktan sonra ansızın gülümsedi, tüm yüzü aydınlandı.

— Ne sırıtıyorsun be aptal? Çizmeleri vaktinde yetiştirsen iyi edersin.

Mihail:

— Tam vaktinde hazır olacak, –dedi.

— Ha şöyle!

Bey çizmesini, kürkünü giydi, önünü kapadı, kapıya doğru yürüdü. Fakat eğilmeyi unuttu, başını kapı sövesine çarptı.

Kızıp sövdü, başını ovuşturarak arabasına atlayıp gitti.

O gider gitmez Semyon:

— Taş gibi adam, –dedi.– Sopayla bile deviremezsin. Kafasıyla söveyi yıktı, canı bile yanmadı.

Matryona araya girdi:

— Böyle yaşayan adam sağlam olmaz mı hiç? Ölüm bile vız gelir böyle perçin gibi adama.

VII

— İşi almasına aldık ya, bir bela gelmese bari başımıza, –dedi Semyon Mihail'e.– Mal değerli, bey de hırçın. Bir hata yapmamalı. Senin gözlerin daha iyi görüyor, ellerin de işe benden daha yatkın, al bakalım şu ölçüleri. Sen deriyi kes, ben de dikişlerini yaparım.

Mihail ayakkabıcının sözünü ikiletmedi; beyin malını alıp masaya serdi, ikiye katladı, bıçağı alıp kesmeye başladı.

Matryona yaklaşıp Mihail'in nasıl biçtiğine baktı ve şaşkına döndü. Ayakkabıcılığa aşina olan Matryona, Mihail'in deriyi çizme yapmak için değil, daireler halinde kestiğini büyük bir şaşkınlıkla görmüştü.

Bir şeyler söyleyecekti ki, "Herhâlde bey çizmesinin nasıl yapılacağını bilmiyorum; Mihail benden daha iyi bilir, karışmayayım iyisi mi," diye düşünerek vazgeçti.

Mihail deriyi kestikten sonra çizme dikmekte kullanılan çift iplikle değil de, terlik diker gibi tek iplikle dikmeye başladı.

Matryona bu işe de şaşırmıştı, yine de bir şey söylemedi. Mihail dikmeye devam etti. Öğle yemeği gelince kalkan Semyon, Mihail'in beyin derisinden terlik diktiğini gördü.

Ahlayıp oflamaya başladı Semyon: “Mihail tam bir yıldır hiçbir hatalı iş yapmadan burada yaşıyor, peki böyle bir şeyi nasıl yaptı birden? Bey uzun konçlu, şeritli bir çizme ısmarladı, bizimkiyse tutmuş yumuşak terlik dikmiş, deriyi de mahvetmiş. Şimdi ben beye nasıl hesap veririm? Böyle bir malı bulamazsın da.”

Sonra şöyle dedi Mihail’e:

— Sen ne yaptın böyle sevgili dostum? Mahvettin beni! Bey çizme ısmarlamıştı, bak sen ne dikmişsin?

Tam Mihail’e bunları söylerken sundurmadan gürültüler geldi, kapı vuruldu. Pencereden baktılar: Bir atlı gelmiş, atını bağlıyordu. Kapıyı açtılar; beyin uşağı içeri girdi.

— Merhaba!

— Merhaba. Ne istemiştin?

— Hanım beni çizmeler için gönderdi.

— Ne demek çizme için?

— Çizme işte! Beyin çizmeye ihtiyacı kalmadı artık. Vadesi doldu.

— Ne diyorsun sen?

— Sizden çıkınca eve bile varamadı, arabada ölmüş. Eve gelince kapıyı açmaya koştuk, çuval gibi devriliverdi, kaskatı olmuş, cansız yatıyormuş meğer; arabadan zor çıkardık. Hanım da beni size yolladı, “Git şu kunduracıya söyle dedi, bir bey size deri bırakıp çizme ısmarlamış ama artık gerekli değil, onun yerine ölüye giydirmek için terlik yapsın, çabucak dikiversin dedi. Dikilinceye kadar bekle, terliği de al gel dedi.” Ben de bunun için geldim.

Mihail masadaki deri artıklarını toplayıp rulo yaptı, sonra da diktiği terlikleri birbirine çarpıp önlüğüne sildi ve hepsini delikanlıya uzattı. Uşak terlikleri aldı:

— Hoşça kalın! –diyerek çıkıp gitti.

VIII

Aradan bir yıl, iki yıl derken tam altı yıl geçti, Mihail hâlâ Semyon’un yanındaydı. Hep eskisi gibi yaşıyordu. Hiçbir yere çıkmıyor, gerekmedikçe konuşmuyordu; tüm bu zaman boyunca da ancak iki kere gülümsemişti: İlki Matryona kendisine yemek hazırlayınca, diğeri de beye bakarken. Semyon işçisinden pek memnundu. Artık nereden geldiğini sormuyordu; tek korkusu bir gün onu bırakıp gitmesiydi.

Bir gün hep beraber oturuyorlardı. Evin hanımı sobaya tencereleri yerleştiriyor, çocuklar sedirlerde koşuşturuyor, pencereden dışarıyı seyrediyorlardı. Semyon bir pencerenin önüne oturmuş elindekini dikiyor, Mihail de başka bir pencerenin önünde bir ayakkabının topuğunu çiviliyordu.

Çocuklardan biri sedirin üzerinde koşarak Mihail’e yanaştı, omzuna dayanarak pencereden bakmaya başladı.

— Mihail amca, bak bir tüccar karısı geliyor, kızları da yanında. Kızlardan birisi de topal.

Çocuk bunu söyler söylemez Mihail işini bırakarak sokağa baktı.

Semyon buna şaşırmıştı. Hiç sokağa bakmayan Mihail, birden pencereye dönmüş, bir şeye bakıyordu. Semyon da baktı; gerçekten de iyi giyimli bir kadın, kürk giymiş, tüylü şallara sarınmış iki küçük kızın elinden tutmuş, avluya giriyordu. Kızlar ayırt edilemeyecek kadar birbirlerine benziyordu. Yalnız birisinin sol ayağı topallıyordu.

Kadın sundurmayı geçip sofaya girdi, kapı mandalını bulup açtı. Önce kızlarını soktu kulübeye, sonra da kendisi girdi.

— Merhabalar!

— Buyurun, ne istemiştiniz?

Kadın masaya geçip oturdu. Kalabalıktan utanan kızlar onun dizlerine yaslandı.

— Kızlara baharda giysinler diye deri ayakkabı yaptırmak istiyorum.

— Elbette yaparız. Hiç bu kadar küçük ayakkabı dikmemiştik ama yapabiliriz. Kenara bant koyarız, ters yüz edilmiş ketenden astar da ekleyebiliriz. İşte bu benim usta Mihail.

Semyon, Mihail'e baktı ve işini bırakıp gözlerini kızlara diktiğini gördü. Buna şaşırmıştı. Kızlar gerçekten pek sevimliydi aslında: Kara gözleri, tombul, kırmızı yanakları, güzel kürkleri ve şalları vardı, fakat Semyon, Mihail'in neden kızları tanıyormuş gibi baktığını anlamamıştı.

Semyon o şaşkınlıkla, kadınla konuşup pazarlık yaptı. Anlaşınca ölçü faslına geçildi. Kadın topal kızını kucağına oturtarak:

— Gel, bundan iki ölçü al, –dedi.– Topal ayağı için bir, öteki ayağı için üç ayakkabı dikersin. İkiz oldukları için ayakları da aynı.

Semyon ölçüyü alınca:

— Nasıl böyle topal kaldı? Ne kadar da tatlı bir kız. Doğuştan falan mı?

— Hayır, annesi ezdi, –dedi kadın.

Matryona kadının ve çocukların kim olduğunu öğrenmek için araya girdi:

— Yani sen onların annesi değil misin?

— Ne anneleriyim ne de akrabaları, benim evlatlıklarım onlar.

— Öz çocukların değil ama nasıl da esirgiyorsun!

— Nasıl esirgemeyeyim, ikisini de ben emzirip büyüttüm. Benim de bir çocuğum vardı, ama Tanrı aldı, doğrusu onu bile bunlar kadar sevmiyordum.

— Peki bu çocuklar kimin?

IX

Kadın anlatmaya başladı:

— Altı yıl oluyor. Zavallılar bir hafta içinde öksüz kaldılar. Babalarını salı gömdüler, anneleri de cuma öldü. Babalarının ölümünden üç gün sonra bu yavrular doğdu, anneleriyse doğumdan sonra o günü çıkaramadı. O sıralar kocamla beraber çiftçilik yapardık. Onlarla komşuyduk. Babaları da bir mujikti, ormanda çalışıyordu. Bir gün üzerine bir ağaç devrilmiş, zavallının bağırsakları dışarı fırlamış. Eve getirilir getirilmez ruhunu teslim etti; karısı bu ikizleri o hafta içinde doğurdu. Fakirdi, bir başınaydı, yanında ne bir ebe ne bir yardımcı vardı. Bir başına doğurdu ve öldü.

Sabahleyin komşuma bakmaya gittiğimde zavallıcık çoktan soğumuştu bile. Ölürken işte bu kızın üzerine düşmüş. İşte ayacığı da böyle ezilmiş. Ahali toplandı, zavallıyı yıkayıp temizlediler, bir tabuta koyup gömdüler. Hepsi iyi insanlardı. Kızlar yalnız kalmıştı. Kim yanına alacaktı ki onları? Kadınlar arasında bir tek benim bebeğim vardı. Sekiz haftalıktı. Kızları bir süreliğine ben aldım. Mujikler toplanıp çocukları ne yapacaklarını tartıştılar, sonra da bana: “Marya şimdilik kızlar senin yanında kalsın, sonra bir yolunu buluruz,” dediler. Sağlam kıza meme verip emzirdim, ayağı ezilmiş olanıysa hemen emzirmedim: Yaşayacağını pek sanmıyordum çünkü. Sonra düşündüm, neden bu melek yok olup gidecekti ki? Onu da emzirmeye başladım. İşte böylece, hem benimkini, hem de bunları emzirmeye başladım: Üçünü de kendi sütümle besledim! Gençtim, sağlıklıydım, yiyeceğimiz de boldu. Tanrı bana o kadar çok süt vermişti ki, bazen mememden taşıyordu. Bazen ikisini aynı anda emziriyor, üçüncüyü bekletiyordum. Biri doyunca üçüncüye meme veriyordum. Ama Tanrı’nın

emri işte, ancak bu ikisini büyütüp yetiştirebildim, benimkini iki yıl sonra gömdüm. Sonra da Tanrı bana başka çocuk vermedi. Servetimiz gittikçe çoğaldı. Şimdi bir tüccarın değirmeninde yaşıyoruz. Maaş iyi, rahatımız yerinde, ama çocuğumuz yok. Bu kızlar olmasaydı ben yaşayamazdım! Onları nasıl sevmeyeyim? Onlar benim hayatımın ışığı!

Kadın bir eliyle topal kızı kendine çekip sıkarken öteki eliyle de yanaklarından süzülen gözyaşlarını sildi.

Matryona göğüs geçirdi:

— Anlaşılan atalarımız boşuna dememiş: İnsan ana-babasız yaşar, Tanrı'sız yaşayamaz.

Kadın bunları anlattıktan sonra kalkıp gitti; ev sahipleri onu geçirdikten sonra dönüp Mihail'e baktılar. Mihail ellerini dizlerine koymuş oturuyor, yukarıya bakarak gülümsüyordu.

X

Semyon, Mihail'e yaklaştı:

— Neyin var Mihail? –diye sordu.

Mihail işini bırakıp ayağa kalktı, önlüğünü çıkardı ev sahiplerini selamlayarak şunları söyledi:

— Affedin beni. Tanrı beni affetti, siz de affedin.

Ev sahipleri Mihail'den etrafa ışıklar yayıldığını gördüler. Semyon da Mihail'i selamlayarak şöyle karşılık verdi:

— Mihail, senin bildiğimiz sıradan insanlardan olmadığını görüyorum, sana engel olamam, sorguya da çekemem. Yalnız bir tek şeyi söyle bana: Seni bulup eve getirdiğimde üzgündün, ama karım sana yemek verince ona gülümsedin, yüzün ışıldadı. Sonra o bey çizme ısmarlarken yine gülümsedin, bu kez yüzün daha da aydınlandı. Şimdi de kızlarıyla gelen kadını görünce üçüncü kez gülümsedin ve

ışık saçıyorsun artık. Söyle bana Mihail, neden etrafa ışık saçıyorsun ve neden üç kere gülümsedin?

Mihail cevap verdi:

— Tanrı beni cezalandırmıştı, şimdi affetti; bu yüzden ışık saçıyorum. Üç kere gülümseyişimin sebebiyse Tanrı'nın üç kelamını öğrenmemdir. Tanrı'nın üç kelamını öğrenmem gerekiyordu, artık öğrendim. İlk kelamı karının bana acıdığı anda öğrendim, o yüzden ilk kez o zaman gülümsedim. İkinci kelamı o zengin adam çizme ısmarlarken öğrendim ve ikinci kez gülümsedim; kızları görünce de üçüncü ve son kelamı öğrendim ve üçüncü kez gülümsedim.

Semyon tekrar sordu:

— Söyle bana Mihail, Tanrı seni neden cezalandırdı; Tanrı'nın üç kelamı nedir söyle, ben de bileyim.

Mihail şöyle cevap verdi:

— Tanrı onu dinlemediğim için beni cezalandırdı. Ben cennette bir melektim. Bir gün ona karşı geldim. Tanrı beni bir kadının ruhunu almaya yollamıştı. Yeryüzüne indim; bir de baktım ki yeni doğum yapmış, hasta bir kadın uzanmış yatıyor, ikiz doğurmuş, iki kız. Kızlar annelerinin yanında debelenip duruyordu, kadıncağız da onlara memesini uzatamıyordu. Beni görür görmez ruhunu almak için Tanrı'nın gönderdiğini anladı; ağlayıp yalvarmaya başladı: "Tanrı'nın meleği! Kocamı yeni gömdüler, ağaç altında kaldı. Ne öksüzlerimi büyütecek kardeşim, ne teyzem, ne de anam var. Alma canımı, izin ver çocuklarımı besleyip büyüteyim, kendi ayakları üstünde durduklarını göreyim! Çocuklar ana-babasız yaşayamaz." Ben de kadının sözünü dinledim, çocuklardan birisini tutup göğsüne yanaştırdım, ötekini eline verdim. Sonra da göğe yükseldim. Tanrı'nın huzuruna çıkıp şöyle dedim: "Lohusanın ruhunu alamadım. Babayı bir ağaç ezmiş, anne ikiz doğurmuş; ruhunu teslim etmemek için yalvarıp yakarıyor, 'izin ver çocuklarımı besleyip büyüteyim, kendi ayakları üstünde durduklarını göreyim! Çocuklar ana-

babasız yaşayamaz,’ diyor. Ben bu kadının ruhunu alamadım.” Tanrı da bana şöyle dedi: “Git kadının ruhunu al, sonra da şu üç kelamımı öğren: İnsanda ne var? İnsana ne verilmemiştir? İnsan neyle yaşar? Bunları öğrenince yine göğe döneceksin.” Ben de yeryüzüne indim, lohusa kadının ruhunu aldım. Kadının çocukları göğsünden ayrıldılar. Cansız vücudu yatağa düştü kızlardan birinin ayağını ezdi. Köyün üzerinde yükseldim, kadının ruhunu Tanrı’ya ulaştıracaktım ama bir rüzgâra yakalandım, kanatlarım tutulup koptu; ruh tek başına Tanrı’ya yükseldi, bense yeryüzüne, yolun kenarına düştüm.

XI

Semyon’la Matryona kimi giydirip doyurduklarını, kimle birlikte yaşadıklarını anlamış, korku ve sevinçten ağlamaya başlamışlardı.

Melek şöyle devam etti:

— Tarlanın ortasında bir başıma, çırılçıplak kalakalmıştım. Evvelce insanca ihtiyaçları hiç bilmez, soğuğu, açlığı hiç tanımazken bir anda insan olmuştum. Açtım, soğuktan donuyor, ne yapacağımı da bilmiyordum. Bir küçük kilise gördüm, Tanrı’nın kilisesine sığınmak istedim. Kilise kapalıydı, içeri giremiyordum. Rüzgârdan korunmak için kilisenin arka duvarına yaslandım. Karanlık çökmüştü, çok acıkmış ve üşümüştüm, her yanım ağrıyordu. Birden yolda elinde bir çift çizmeyle yürüyen ve kendi kendine konuşan bir adam gördüm. İnsan olduktan sonra ilk kez bir ölümlüye rastlıyordum; yüzü bana korkunç geldi, hemen başımı çevirdim. Adam kendi kendine konuşuyor, kara kışın soğuğunda ne giyeceğini, karısını çocuklarını nasıl doyuracağını düşünüyordu. O anda aklımdan şunlar geçti: “Ben soğuktan ve açlıktan ölmek üzereyken bu adam sadece

kendini ve karısını bir gocukla nasıl soğuktan koruyacağını, çocuklarının karnını nasıl doyuracağını düşünüyor. Bana yardım edecek hâlde değil.” Adam beni görür görmez suratı asıldı, daha da korkunçlaştı, yanımdan yürüyüp geçti. Artık ümidimi kesmiştim. Sonra öbür yandan bir adamın geldiğini duydum. Ona baktım ama deminki adamı bir türlü tanıyamadım: Deminkinin yüzünde ölüm vardı, oysa şimdiki capcanlıydı ve Tanrı seçilebiliyordu bu yüzde. Yanıma yaklaştı, beni giydirip evine götürdü. Eve vardığımızda bizi karşılamaya bir kadın çıktı ve konuşmaya başladı. Kadın adamdan daha korkunçtu, ağzından ölüm havası esiyordu ve bu koku nefesimi kesiyordu. Beni kovmak, soğuğa atmak istiyordu; bense kovulursam öleceğimi biliyordum. Sonra kocası ona Tanrı’yı hatırlattı ve kadın da birden değişiverdi. Yemek verirken bana baktı, ben de ona; artık ölüm yoktu kadında, capcanlı görünüyordu ve ben de onda Tanrı’yı tanıdım. O anda Tanrı’nın ilk kelamını hatırladım: “İnsanda ne var öğren?” İnsanda sevgi olduğunu anlamıştım. Tanrı’nın bana söylediklerini keşfetmeye başlamama pek sevindiğimden ilk kez gülümsedim. Fakat henüz hepsini öğrenememiştim. İnsana neyin verilmediğini ve insanın neyle yaşadığını anlayamamıştım hâlâ.

Sizinle yaşamaya başladım ve bir yıl geçti. Bir gün adamın biri gelip, bir yıl boyunca çatlayıp yırtılmadan giyebileceği bir çift çizme istedi. Ona bakınca arkasında bir arkadaşımı, ölüm meleğini gördüm. Benden başka hiç kimse bu meleği görmüyordu; bense hemen onu tanıdım ve zengin adamın gün batmadan öleceğini anladım. Aklımdan şunlar geçti o anda: “Adam bir yılın hesabını yapıyor, oysa akşama kalmadan öleceğini bilmiyor.” Ardından Tanrı’nın diğer kelamını hatırladım: “İnsana ne verilmemiştir öğren.”

İnsanda ne olduğunu öğrenmiştim. Artık insana ne verilmediğini de biliyordum. İnsana neye ihtiyacı olduğunu bilme yetisi verilmemişti. Sonra ikinci kez gülümsedim.

Melek arkadaşımı gördüğüme ve Tanrı'nın bana ikinci kelamını da öğretmesine çok sevinmiştim çünkü.

Yine de henüz hepsini öğrenememiştim. İnsanın neyle yaşadığını henüz bilmiyordum. Tanrı'nın bu üçüncü kelamını da günün birinde bana öğretmesini bekleyerek yaşamıma devam ettim. Böylece altı yıl geçtikten sonra deminki kadınla ikizleri geldi. Kızları hemen tanımıştım; nasıl hayatta kaldıklarını da öğrendim. Öğrenince de şunları düşündüm: "Çocukların yaşaması için anneleri bana yalvarmış, beni de ikna etmişti. Ana-babaları olmadan yaşayamayacaklarını sanmıştım. Oysa başka bir kadın, çocukları besleyip büyütmüş." Kadının başkasının çocuklarına acıyıp ağlamasını görünce, içinde yaşayan Tanrı'yı gördüm ve insan neyle yaşar anladım. Tanrı'nın son kelamını da öğretip beni artık affettiğini de anlamıştım; bu yüzden üçüncü kez gülümsedim.

XII

Melek bir anda çırılçıplak kaldı ve tüm vücudu ışıkla örtüldü; çıplak gözle bakılamayacak kadar parlaktı. Sesi sanki ondan değil de gökyüzünden geliyormuş gibi gürleşmişti. Şöyle dedi melek:

— Her insanın kendisi için kaygılanarak değil, sevgiyle yaşadığını öğrendim.

O anne çocukların yaşaması için neye ihtiyaçları olduğunu bilmiyordu. Zengin adamın da haberi yoktu neye ihtiyacı olduğundan. Hiçbir insan akşama çizmeye mi, yoksa ölü terliğine mi ihtiyacı olacağını bilemez.

İnsan olduğumda hayatta kalmamı sağlayan kendimi kollamam değil, yolda rastladığım bir adamla karısının sevgisidir; bana acımaları, beni sevmeleridir. Öksüz kızlar da

onlara acıyıp seven yabancı bir kadının yüreğindeki sevgi sayesinde hayatta kaldı. Bütün insanlar kendilerini düşünüp kolladıkları için değil, içlerindeki sevgiyle yaşıyor.

Önceleri Tanrı'nın insana sırf yaşasınlar diye can verdiğini sanıyordum; artık diğer nedenleri de biliyorum.

Anladım ki Tanrı insanların ayrı yaşamasını istemiyor; bu yüzden tek tek neye ihtiyaçları olduğunu açık etmiyor. Beraber yaşamalarını istediğinden hepsine kendileri ve diğerlerinin neye ihtiyacı olduğunu gösteriyor.

İnsanlar sadece kendi hayatları için kaygılandıkları, kendilerini kolladıkları için yaşar sanırdım, oysa onları yaşatan tek şey sevgiymiş. Seven insan Tanrı'nın, Tanrı da onun içindedir, çünkü Tanrı sevgidir.

Melek Tanrı'ya şükreden bir ilahi okumaya başladı, sesiyle kulübe zangırdamaya başladı. Çatı uçup gitti ve yerden göğe doğru kor gibi yanan bir ışık sütunu yükseldi. Semyon, karısı ve çocuklar yere düştü. Meleğin sırtındaki kanatlar açıldı, göğe yükseldi.

Semyon kendine geldiğinde kulübe eskisi gibi sapasağlamdı ve ailesinden başka hiç kimse yoktu.

Kıvılcımı Söndürmeyen Ateşi Zapt Edemez

Bunun üzerine Petrus İsa'ya gelip, "Ya Rab" dedi, "Kardeşim bana karşı kaç kez günah işlerse onu bağışlamalıyım? Yedi kez mi?"

İsa, "Yedi kez değil" dedi. "Yetmiş kere yedi kez derim sana. Şöyle ki, Göklerin Egemenliği, köleleriyle hesaplaşmak isteyen bir krala benzer. Kral hesap görmeye başladığında kendisine, borcu on bin talantı bulan bir köle getirildi. Kölenin ödeme gücü olmadığından efendisi onun, karısının, çocuklarının ve bütün malının satılıp borcun ödenmesini buyurdu. Köle yere kapanıp efendisine, 'Ne olur, sabret! Bütün borcumu ödeyeceğim' dedi. Efendisi köleye acıdı, borcunu bağışlayıp onu salıverdi. Ama köle çıkıp gitti, kendisine yüz dinar borcu olan başka bir köleye rastladı. Onu yakalayıp, 'Borcunu öde' diyerek boğazına sarıldı.

Bu köle yüzüstü yere kapandı, 'Ne olur, sabret! Borcumu ödeyeceğim' diye yalvardı. Ama ilk köle bunu reddetti. Gitti, borcunu ödeyinceye dek adamı zindana kapattı. Öteki köleler, olanları görünce çok üzüldüler. Efendilerine gidip bütün olup bitenleri anlattılar. Bunun üzerine efendisi köleyi yanına çağırdı. 'Ey kötü köle!' dedi. 'Bana yalvardığın için bütün borcunu bağışladım. Benim sana acıdığım gibi, senin de köle arkadaşına acıman gerekmez miydi?' Bu öfkeyle efendisi, bütün borcunu ödeyinceye dek onu işkencecilere teslim etti.

Eğer her biriniz kardeşini gönülden bağışlamazsa, göksel Babam da size öyle davranacaktır."

(Matta, 18: 21-35. baplar)

Köyün birinde İvan Şçerbakov diye bir köylü yaşıyordu. Durumu iyiydi; gücü kuvveti yerindeydi, köyün en çalışkan adamıydı, üç de yetişkin oğlu vardı: Oğullarından biri evli, diğeri nişanlıydı, delikanlılık çağındaki üçüncü oğlu ata binmeye, çift sürmeye başlamıştı bile. İvan'ın ihtiyar karısı ev işlerinden anlayan, akıllı bir kadındı; gelini de çalışkan ve uysal çıkmıştı. İvan ailesiyle birlikte güzelce yaşayıp gidiyordu. Ev halkı içinde çalışmayan tek boğaz İvan'ın ihtiyar babasıydı (yedi yıldır astım yüzünden sobanın üzerinde yatıyordu). İvan'ın yeterince hayvanı vardı: üç at, bir tay, danalı bir inek, on beş tane de koyun. Kadınlar hem erkeklerin ayakkabılarından çamaşırlarına kadar her şeylerini dikiyor, hem de tarlada çalışıyordu. Erkekler de ekinlerle uğraşıyordu. Buğdayları yetiyor, hatta ertesi yıla bile kalıyordu; yulaflarıyla da hem vergileri ödüyor, hem de bütün ihtiyaçlarını karşılıyorlardı. İvan'la çocukları rahatça yaşayıp gidiyordu işte. Fakat yan komşuları Gordey İvanov'un oğlu Topal Gavrilo ile aralarında bir düşmanlık başladı.

İhtiyar Gordey hayattayken ve İvan'ın babası da sağlıklıyken iki komşu pek sıkı fıkıydı. Kadınlara elek veya tekne, erkeklere kaba keten veya değiştirilecek bir araba tekerliği gerekince hemen bir evden diğerine koşulur, komşuluk gereği birbirlerine yardım ederlerdi. Birisinin danası diğerinin harmanına girerse sadece kovalanır ve sahibine de, “Hayvanı bırakma, daha harmanı kaldırmadık,” denirdi. Hayvanı harmanda veya ahırda saklamak, birbirlerini kötülemek gibi şeyler asla görülmezdi.

İhtiyarlar böyle yaşardı. Fakat idareyi gençler alınca iş değişti.

Bir hiç yüzünden başladı her şey.

İvan'ın gelininin tavuğu erken yumurtlamaya başlamıştı. Kadıncağız da Paskalya için yumurta biriktirmeye karar verdi. Her gün ahıra gidiyor, araba kasasında bir yumurta

buluyordu. Günün birinde çocuklar hayvanı ürkütmüş olacaklar ki, tavuk çiti aşıp komşunun avlusuna geçti ve orada yumurtladı. Tavuğun gıdakladığını duyan genç kadın, “Şimdi vaktim yok, tatil öncesi evi toparlamalıyım, sonra alırım,” diye düşündü. Akşam ahıra uğradı, araba kasasında yumurta falan yoktu. Kaynanasına, kaynına alıp almadıklarını sordu, almadıklarını söylediler. Fakat küçük kaynı Taraska şunları söyledi: “Senin tavuk komşunun avlusuna yumurtladı, orada gıdaklayıp geldiğini gördüm.” Gelin gözlerini yumup horozun yanına çökmüş, uyuklayan tavuğuna baktı. Nereye yumurtladığını sormak isterdi ama cevap falan alamazdı elbette; o da komşuya gitti. Onu ihtiyar kadın karşıladı:

— Ne istiyorsun kızım?

— Benim tavuk bugün sizin avluya girmiş, –dedi gelin,– acaba buraya mı yumurtladı teyze?

— Tavuk falan görmedik. Tanrı’ya şükür bizim tavuklar da epeydir yumurtluyor. Kendi yumurtamızı biriktiriyoruz, başkasınınkine ihtiyacımız yok. Biz başkalarının avlularından yumurta toplamaya da gitmeyiz kızım.

Genç kadın kızdı, yersiz bir şey söyledi, komşu kadın da iki katıyla cevap verdi; ağız dalaşına başladılar. Su almaktan dönen İvan’ın karısı da karıştı işe. Gavrilo’nun karısı da dışarı fırlayıp, yarısı gerçek yarısı uydurma bir sürü olayı anarak komşularına verip veriştirdi. Gürültü ayyuka çıkmıştı. Herkes bir ağızdan bağırıyor, kimin ne dediği anlaşılmıyordu. Hep de kötü şeyler söylüyorlardı. Sen şusun, sen busun, hırsızsın, şıllığın tekisin, ihtiyar kayınpederini açlıktan gebertiyorsun, beş para etmezsin vb.

— Ya sen, seni dilenci, eleğimi çalıp deldin! Bizim omuz sırığını da çaldın, geri ver!

Sırığı kapmak için üzerine atılırken suyu döktüler, başörtülerini yırttılar ve kavgaya tutuştular. Bu sırada tarladan dönen Gavrilo da karısının tarafını tutup kavgaya

karıştı. İvan'la oğlu da koşup kalabalığa karıştılar. İvan güçlü kuvvetli bir adamdı, iteleyerek hepsini dağıttı. Bu arada Gavrilo'yu da sakalından yakalayıp, bir avuç kıl koparmıştı. Nihayet ahali yetişip komşuları ayırdı.

İşte düşmanlık da böyle başladı.

Gavrilo sakalından koparılmış kılları bir kâğıda sarıp mahkemeye başvurdu:

— Ben sakalımı şu çopur Vanka koparsın diye uzatmadım, – diyordu.

Karısı da komşulara böbürleniyor, İvan'ı mahkûm edip Sibirya'ya yollayacaklarını anlatıyordu zevkle. Düşmanlık gittikçe artıyordu.

Sobanın üstünde yatan ihtiyar daha ilk günden onları barışmaya ikna etmeye çalışıyor, ama gençler kulak asmıyordu. Şöyle diyordu ihtiyar:

— Bir hiç için çocuklar, bir hiç için hır çıkardınız. Düşünsenize her şey bir yumurtadan çıktı. Belki de çocuklar almıştır, Tanrı onları korusun; bir yumurtanın ederi nedir ki? Tanrı herkese verir istediğini. Biri sana kötü bir şey mi söyledi, aldırmayacak doğrusunu göstereceksin. Haydi kavga ettiniz diyelim; hepimiz günahkârız, olur böyle şeyler. Haydi gidip barışın da bitsin bu iş. Hıncı uzatırsanız daha kötü olur.

Gençler ihtiyarın amaçsız konuştuğunu, ihtiyarlıktan saçmaladığını düşünüp onu dinlemediler.

İvan komşusu ile barışmıyordu:

— Sakalını ben yolmadım, kendi kendine kopardı; hem onun oğlu benim düğmelerimi kopardı, gömleğimi yırttı. Bak işte.

İvan da gidip mahkemeye başvurdu. Davaları hem sulh mahkemesinde, hem de bölge mahkemesinde görülüyordu. Davalar sürerken Gavrilo'nun arabasının koşum çivisi kayboldu. Kadınlar İvan'ın oğlunu suçladı:

— Gece yarısı pencerenin önünden geçip arabaya yaklaştığını gördük, –dediler.– Vaftiz anam onu meyhaneye girerken görmüş, çiviyi meyhaneciye satmak istemiş.

Tekrar dava açıldı. Bir gün bile kavga dövüş kesilmedi, küfrün bini bir paraydı. Sonunda çocuklar da büyüklerden öğrendikleri gibi küfürler etmeye başladı; kadınlar ırmakta karşılaştıklarında çamaşır tokmağından çok dilleri çalışıyordu.

Başlangıçta erkekler birbirlerine iftira ederken, sonraları gerçekten çalmaya, kötü yalanlar söylemeye başladılar. Kadınlarla, çocuklar da bu örneğe uydular. Hayatları gittikçe kötüleşti. İvan Şçerbakov ile Topal Gavrilo birbirlerini köyün ihtiyar heyetine, bölge ve sulh mahkemelerine öyle çok dava etti ki yargıçların hepsi onlardan bıktı; kâh Gavrilo İvan'a, kâh İvan Gavrilo'ya bir ceza aldırıyordu. Birbirlerine ne kadar kötülük ederlerse öfkeleri de o kadar artıyordu. Köpeklere dönmüşlerdi: Onlar da ne kadar boğuşursa o kadar kudururlar. Boğuşma esnasında köpeklerin birinin sırtına vurulursa, öteki köpek ısırdı sanarak gözü iyice döner. Bu adamlar da böyleydi işte: Dava açıp duruyorlar, birisi diğerine bir hüküm giydirir ya da tutuklatırsa diğeri öfkeden kuduruyor, "Dur hele sen, bunu sana nasıl ödeteceğim," diyordu. Bu şekilde tam altı yıl geçti. Yalnızca sobanın üzerindeki ihtiyar hep aynı şeyi söylüyor, öğütler veriyordu:

— Ne yapıyorsunuz çocuklar? Bırakın eski hesapları, büyütmeyin işi, kin tutmamak iyidir. Kötülük eden kötülük bulur.

İhtiyarı kimse dinlemiyordu.

Kavganın yedinci yılında İvan'ın gelini bir düğünde Gavrilo'yu herkesin önünde rezil etti, onun atları nasıl çaldığını anlatmaya başladı. Zaten sarhoş olan Gavrilo kendini tutamadı ve kadına öyle bir yumruk attı ki, zavallıcık tam bir hafta yataktan kalkamadı; üstelik hamileydi de. Bu işe bayılan İvan hemen sorgu yargıcına koştu. "Şimdi

komşunun işini bitirdim; ya hapse atarlar ya da Sibirya'ya sürerler," diye düşünüyordu. Fakat İvan'ın bu davasından da bir şey çıkmadı. Kadın muayene edilmiş, çoktan ayağa kalktığı ve iz falan da kalmadığı için sorgu yargıcı delil yetersizliğinden davayı düşürmüştü. İvan da sulh mahkemesine başvurdu, oradan da davayı bölge mahkemesine havale ettiler. İvan bölge mahkemesinde epey didindi, başkana, kâtibe epey içki içirdi ve sonunda Gavrilo'ya dayak cezası verdirdi.

Kâtip Gavrilo'ya kararı okudu: "Köylü Gavrilo Gordeyev, bölge mahkemesi nezaretinde sırtına 20 değnek vurulmak suretiyle cezalandırılacaktır." İvan karar okunurken nasıl karşılayacağını görmek için Gavrilo'ya bakıyordu. Gavrilo kararı dinledikten sonra çarşaf gibi bembeyaz kesildi, arkasını dönüp çıktı. İvan da ardından çıktı, atlarını almaya giderken Gavrilo'nun sesini duydu:

— Pekâlâ, değnek vurdurup sırtımı yaksın bakalım. Fakat onunki yanınca canı da nasıl yanıyor görürüz!

İvan bunları duyar duymaz gerisingeri mahkemeye koştu:

— Aziz yargıçlar! Beni yakmakla tehdit ediyor. Bakın şahitlerim de var.

Gavrilo'yu çağırttılar.

— Böyle bir şey söyledin mi?

Gavrilo:

— Hiçbir şey söylemedim, –dedi.– Yetkiniz olduğuna göre dayak attırın. Anlaşılan sadece ben acı çekince adalet yerini bulmuş olacak, ama o istediğini yapabilecek.

Gavrilo bir şeyler daha söyleyecekti, ama dudakları ve yanaklarını titremeye başlayınca sustu. Yüzünü duvara döndü. Yargıçlar bile bu halini görünce ürkmüştü. Gerçekten de komşusuna veya kendine büyük bir kötülük yapacağını düşündüler.

İhtiyar yargıç:

— Bakın kardeşler, –dedi.– İyisi mi siz barışın. Hamile bir kadını dövmekle iyi bir şey yaptığını mı sanıyorsun Gavrilo? Bereket versin Tanrı onu korudu, yoksa katil olurdun. Bu yaptığın hoş mu yani? Suçlu olduğunu kabul edip af dile. O da seni affetsin. Biz de kararımızı değiştirelim.

Bunu duyan kâtip itiraz etti:

— Bu mümkün değil; yüz on yedinci maddeye göre, taraflar arasında anlaşma olmadı. Karar da verildiğine göre zorla da olsa uygulanmalıdır.

Fakat yargıç kâtibi dinlemedi:

— Yeter, kes sesini, –dedi.– İlk madde de şöyle diyor: Tanrı'yı unutmamalı, Tanrı barışı emreder.

Yargıç tekrar köylüleri barıştırmaya uğraştı, ama ikna edemedi. Gavrilo onu dinlemek istemiyordu:

— Elli yaşına bir yıl kalmış, oğlunu evlendirmiş bir adamım, ömrümde dayak yemedim, –dedi.– Çopur Vanka'ysa beni dayağa mahkûm ettiriyor, ondan mı af dileyecekmişim? Yok, yeter artık... Bunun hesabını soracağım, Vanka beni unutamayacak!

Gavrilo'nun yine sesi titredi. Daha fazla konuşamadı. Dönüp salondan çıktı.

Mahkemeden eve on verstlik[2] bir yol vardı ve İvan eve geç kalmıştı. Kadınlar çoktan hayvanları karşılamaya çıkmıştı. Atın koşumlarını çıkarıp yerine götürdü ve eve girdi. Evde kimse yoktu. Çocuklar tarladaydı, kadınlar hayvanları toplamaya gitmişti. İvan sedire oturup düşünceye daldı. Karar okunurken Gavrilo'nun yüzünün bembeyaz kesilmesini, duvara dönmesini hatırladı. Yüreği sıkışmıştı. Kendisi dayak cezasına çarptırılsa ne yapacağını düşündü ve Gavrilo'ya acıdı. Birden ihtiyar babasının öksürüğünü duydu; İhtiyar güç bela sobanın üzerinde döndü, ayaklarını sarkıtıp yere indi. Ayaklarını sürüye sürüye sedire yaklaşıp

oturdu. Sedire gelene kadar bitkin düştüğü için bir öksürük nöbetine yakalandı. Sonunda masaya dayanarak şöyle dedi:

— Ne oldu, ceza verdiler mi?

İvan:

— Yirmi değnek, –dedi.

İhtiyar başını iki yana salladı:

— Kötü yapıyorsun İvan, –dedi.– Hem de çok kötü! Ona değil, kendine kötülük yapıyorsun. Onun sırtını paraladıklarında rahatlayacak mısın?

— Böylece bir daha yapmaz, –dedi İvan.

— Ne yapmayacakmış? Senden daha kötü şeyler mi yapıyor sanki?

— O bana neler yapmadı ki, –dedi İvan.– Az kalsın kadını öldürecekti, bir de beni yakmakla tehdit ediyor. Bunlar için ona teşekkür mü edeceğim yani?

İhtiyar göğüs geçirdi:

— Sağlığın yerinde İvan, –dedi,– dilediğin gibi gezip tozuyorsun; bense yıllardır sobanın üzerinde yatıyorum diye her şeyi sadece senin gördüğünü, benim hiçbir şey bilmediğimi sanıyorsun. Hayır oğlum, bir şey gördüğün yok; kin senin gözlerini kör etmiş. Hep başkasının günahını görüyor, kendininkini kulak ardı ediyorsun. Ne diyordun? O daha kötüymüş! Kötülük eden bir tek o olsaydı, ortada kötülük kalmazdı. İki insan arasındaki kötülük sadece birinden mi çıkar? Kötülük iki taraflıdır. Onun yaptığı kötülüğü görüyorsun ama kendininkine gözlerin kapalı. Sadece o kötü olsa, sen hep iyi olsaydın ortada kin olmazdı. Onun sakalını kim yoldu? Tınazını kim dağıttı? Onu mahkemeye veren kim? Sadece onun yaptıklarını görüyorsun. Oysa sen de kötülük ediyorsun; asıl fena olan da bu. Ben böyle yaşamadım oğlum, sana da bunları öğretmedim. Biz ihtiyarlar, onun babasıyla ben böyle mi yaşardık? Biz iyi komşulardık. Unları bitince karısı bana

gelip, “Frol amca biraz un verir misin?” derdi; ben de, “Gir ambara, istediğin kadar al kadın,” derdim. Atlarını getirecek kimseleri yoktu, ben de sana, “Fırla Vanka, komşunun atlarını da getir,” derdim. Bir şeyim eksik olunca gidip ondan isterdim, “Gordey amca sende şu var mı, bana şunu veriver,” derdim. O da “Al, Frol amca!” derdi. Bizim zamanımız böyleydi işte. Siz de rahattınız o zamanlar. Ya şimdi? Geçenlerde bir asker Plevne’den bahsediyordu. Ne yani, sizin kavganız Plevne’den beter mi? İş mi bu yaptığınız? Büyük günah yahu! Sen aile sahibi adamsın. Her şey senin sorumluluğunda. Peki ailendeki kadınlara, çocuklara ne öğretiyorsun? Küfür! Daha geçenlerde küçük Taraska, Arina teyzeye sövüp sayıyor, annesi de dinleyip gülüyordu. İyi bir şey mi bu? Senden soracaklar bunları! Elini vicdanına koy biraz. Gereği var mıydı bunların? Sen bana bir küfür et, ben sana iki edeyim; küfür savurayım, sen bana bir tokat at, ben sana iki… Hayır oğlum, İsa bize bu saçmalıkları öğretmek için gelmedi yeryüzüne. Sana küfrederlerse, susacaksın; nasılsa vicdanları sızlayacaktır. İsa bize bunu öğretti işte. Biri sana tokat atarsa öteki yanağını çevireceksin; hak ettiğini düşünüyorsa bir daha vursun. Fakat onun da vicdanı sızlar. Sakinleşip seni dinler. İşte İsa bize bunu öğretti, gururlanmayı değil. Neden susuyorsun? Söylediklerim yüzünden mi?

İvan sesini çıkarmadan dinliyordu.

İhtiyar şiddetli bir öksürük nöbetinin ardından sözlerine devam etti:

— İsa bize kötü şeyler mi öğretti sanıyorsun? Hep bizim için, bizim iyiliğimiz için uğraştı. Şu dünyadaki hayatını bir düşün: Komşunla aranda şu Plevne Savaşı başlamadan önce mi, yoksa sonra mı daha iyi yaşıyorsun? Sulh mahkemesine, bölge mahkemesine gitmek için harcadığın paraları hesapladın mı hiç? Kartal gibi oğullar yetiştirdin, keyfince yaşayabilir, işleri büyütebilirdin, ama elindeki avucundaki de gittikçe azaldı. Peki neden? Hep aynı sebepten. Gururun

yüzünden. Çocuklarınla birlikte tarlaya ekine gideceğine, ya düşmanını dava etmeye ya da dalavereci avukatların peşine koşuyorsun. Tarlayı zamanında sürmez, zamanında ekmezsen toprak ana sonra sana hiçbir şey vermez. Bu yıl neden yulafın yok? Ekecek vaktin mi oldu? Şehirden gelip ekmeye fırsat mı buldun? Peki mahkemede ne kazandın? Boynuna yük sadece. Bak oğlum, sorumluluklarını hatırla, işine bak: Çocuklarınla birlikte tarlanı, evini idare et; biri seni gücendirirse Tanrı'nın emrine uy ve affet onu; hem hayatın dertsiz kaygısız, hem de vicdanın hep rahat olur.

İvan susuyordu.

— Bak Vanya! Şu ihtiyar babanı dinle. Hemen kır atı koş arabaya, mahkemeye git ve tüm şikâyet dilekçelerini geri al; sabah da doğruca Gavrila'ya git, Tanrı'nın izniyle onunla barış ve bize davet et. Yarın bayram (Meryem'in doğum günü); semaveri hazırla, bir şişe de yarımlık votka al, bütün günahlarınızı karşılıklı affedin; kadınlarla çocuklara da aynısını buyur.

İvan derin derin iç geçirdi, "İhtiyar doğru söylüyor," diye düşündü ve birden yüreği hafifledi. Yalnız bu işi nasıl halledeceğini, nasıl barışacağını bilemiyordu.

İhtiyar ne düşündüğünü anlamış gibi devam etti:

— Haydi git Vanya, erteleme. Kıvılcımı söndürmezsen, ateşi zapt edemezsin.

İhtiyar bir şey daha söyleyecekti ama yapamadı: Kadınlar saksağanlar gibi bağrışarak içeri dalıp konuşmaya başladılar. Haber onlara kadar ulaşmıştı; Gavrilo'nun değnek cezası aldığını ve evlerini yakma tehdidini biliyorlardı. Her şeyi öğrenmekle kalmamış, bunlara kendilerinden de bir şeyler ekleyip, otlakta Gavrilo'nun ailesinin kadınlarıyla sövüşmeyi de becermişlerdi. Gavrilo'nun gelinin onları sorgu yargıcıyla ürkütmeye çalıştığını anlattılar. Güya yargıç Gavrilo'yu tutacakmış, bütün iş değişecekmiş; köyün öğretmeni de İvan aleyhine çara bir dilekçe hazırlamış, her şeyi yazmış:

Çalınan koşum çivisini, tahta ile bostanı bir bir anlatmış ve İvan'ın topraklarının yarısı Gavrilo'nun olacakmış. İvan bunları duyunca yine öfkelendi ve Gavrilo'yla barışmaktan vazgeçti.

Çiftçinin daima yapacak işi olur. İvan kadınlarla konuşmayı kesip evden çıktı, harman yerine, ambara uğradı. İşlerini bitirip dönerken güneş batıyor, oğulları da tarladan dönüyordu: Kış için tarlayı çift atla sürmüşlerdi. İvan onları karşıladı, işleri sordu, takımların yerleştirilmesine yardım etti, kopmuş hamutu onarmak için bir kenara ayırdı; sırıkları da ambara götürmeye niyetlenmişti ama hava iyice kararmıştı. İvan da bu işi ertesi güne bıraktı; hayvanlara yem verdi, Taraska gece atları otlatmaya götüreceğinden kapıyı açıp atları saldı, sonra da kapıyı kilitledi. "Artık yemek yiyip yatayım," diye düşündü, kopuk hamutu alıp içeri girdi. Gavrilo'yu da, babasının söylediklerini de unutmuştu. Fakat kapının kolunu tutmuştu ki, çitin ardından komşusunun kısık sesle küfürler savurduğunu duydu. "Cehennemin dibine gitsin! Ölmeye layık!" diyordu Gavrilo. Bu sözler İvan'ın komşusuna duyduğu öfkeyi canlandırmıştı. Durup Gavrilo'nun küfürlerini dinledikten sonra eve girdi. Ateş yakılmıştı; gelini köşede yün eğiriyor, karısı sofrayı hazırlıyor, büyük oğlu çarıklar için şerit yapıyor, ortanca oğlu kitap okuyor, Taraska da gece için hazırlık yapıyordu.

Kulübenin içinde her şey iyi, sevinç doluydu, yalnız kötü komşu olmasaydı…

İvan öfkelenmişti; kediyi sedirden itti, tekne yerinde değil diye kadınları azarladı. Canı çok sıkılmıştı; suratını asarak oturup hamutu onarmaya başladı. Fakat Gavrilo'nun mahkemede savurduğu tehditler ve az önce kısık sesle söylediği "Ölmeye layık!" sözü bir türlü aklından çıkmıyordu.

Karısı Taraska'nın yemeğini hazırladı; Taraska yemeğini yedi, gocuğunu, kaftanını giydi, azığını alarak dışarı çıktı. Büyük ağabeyi onu geçirmek istedi, ama İvan kalkıp kendisi

kapı önüne çıktı. Hava iyice kararmış, sert bir rüzgâr çıkmıştı. İvan verandadan inip oğlunun ata binmesine yardım etti, tayı da arkalarından yolladı. Taraska'nın at üstünde köyün aşağısına gidişini, diğer çocuklara katılmasını izledi, nal seslerinin havada erimesini dinledi. İvan hemen eve girmeyip kapının önünde bekledi; Gavrilo'nun "Onunki yanınca canı da nasıl yanıyor görürüz!" sözleri diye homurdanışı aklından çıkmıyordu bir türlü.

"Kendi canına bile acımaz," diye düşündü İvan, "Hava hem kuru hem de rüzgâr var. Arkadan gizlice gelip ateşe verir ve kaçar. Bizi yakar bu canavar, sonunda da paçayı sıyırır! Ama suçüstü yakalarsam kaçamaz!" Bu buluş İvan'ın öyle bir aklına yatmıştı ki eve dönmeyip sokağa çıktı, köşeyi döndü. "Avlunun etrafında bir dolaşayım, kim bilir neyin peşinde?" diye geçirdi içinden ve ses çıkarmadan yürüdü.

Köşeyi döner dönmez çitin öbür başında bir şey görür gibi oldu. Hemen durup kulak kabarttı, etrafa bakındı: Çıt çıkmıyordu; sadece rüzgâr söğüt yapraklarını kımıldatıyor, sazları hışırdatıyordu. Zifiri karanlıkta hiçbir şey seçemezken yavaş yavaş gözleri alışmıştı: Artık çitin köşesini, oradaki sabanı, damın saçaklarını görebiliyordu. Durup dikkatle baktı: "Kimse yok."

"Bana öyle geldi herhâlde," diye düşündü İvan, "Yine de bir dolaşıvereyim." diyerek yine ses çıkarmadan ambar duvarı boyunca yürüdü. Öyle sessiz yürüyordu ki kendisi bile ayak seslerini duymuyordu. Köşeye varınca öbür uca baktı, yine çitin yanı başında bir şeyin parladığını gördü. Yüreği çarpmaya başladı, taş kesilmiş gibi durdu. Birden aynı yerde bir şeyler daha çok parladı ve sonunda açıkça gördü İvan: Şapkalı bir adam sırtı ona dönük olarak çömelmiş, elindeki sap demetini tutuşturuyordu. İvan'ın kalbi kuş olup kanatlanmıştı göğüs kafesinde; geniş adımlarla adama doğru yürüdü. Kendi ayak seslerini bile duymuyordu yine. "Artık elimden kurtulamaz, suçüstü yakalarım!" diye düşünüyordu.

İvan yetişemeden birden gittikçe aydınlanmaya başladı ortalık; o küçük kıvılcımlar değildi artık parlayan ve artık aynı yerde de değildi ateş: Sap demeti birden tutuşup parlamış, alevler çatıya ulaşmıştı bile; Gavrilo’nun silüeti de iyice aydınlanmıştı.

İvan bir atmacanın tarlakuşuna saldırması gibi atıldı topalın üstüne. “Kıskıvrak yakalayacağım, bir yere kaçamaz artık!” diye düşünüyordu. Fakat topal onun ayak sesini duymuş olacak ki dönüp baktı ve her nasılsa tavşan gibi zıplayıp ambar boyunca kaçmaya başladı.

İvan:

— Kaçamazsın! –diye bağırarak adamın üzerine atıldı.

Yakasından tutmak istedi ama Gavrilo elinden sıyrıldı, İvan da kaftanının eteğinden yakaladı, etek yırtıldı, İvan yere kapaklandı. Tekrar ayağa fırlayıp: “İmdat! Tutun şunu!” diye bağırarak peşinden koştu.

O daha ayağa kalkmaya çalışırken Gavrilo kendi avlusuna yaklaşmıştı, yine de İvan ona yetişti. Tam yakalayacaktı ki, taş gibi sert bir şey hızla alnına çarptı. Gavrilo avludan bir meşe kazığı eline geçirmiş, İvan üstüne koşarken de var gücüyle alnına yapıştırmıştı.

İvan deliye döndü, gözlerinde şimşekler çaktı, sonra da gözleri karardı ve devriliverdi. Kendine geldiğinde Gavrilo ortalıkta yoktu; ortalık gündüz gibi aydınlanmıştı ve evinin olduğu yönden bir çıtırtı, bir uğultu geliyordu. İvan dönüp evine baktı, ambarın arkasının da alev aldığını, rüzgârın ateş ve dumanla birlikte saman parçalarını evine savurduğunu gördü.

Ellerini uyluklarına vurarak haykırmaya başladı:

— Nedir bu kardeşler? Sap demetini alıp çiğneyeydim keşke! Nedir başıma gelen dostlar?

Bağırmak istedi, soluğu kesildi, sesi çıkmadı. Koşmak istedi, bacaklarını güçlükle oynatabildi. Adım adım

sendeleyerek yürüdü, yine soluğu kesildi. Durdu, soluk aldı, yine yürüdü. Ambarı dolanıp yangın yerine gelinceye kadar yandaki ambarı da büsbütün alev sardı, evinin bir köşesiyle dış kapısı da tutuşmuştu ve evden alevler fışkırıyordu, avluya girecek yol yoktu. Büyük bir kalabalık toplandı, ama bir şey yapamadılar. Komşular eşyalarını, hayvanlarını dışarı çıkarıyordu. İvan'ın evinden sonra Gavrilo'nun evine sıçradı yangın. Rüzgâr şiddetlendi, alevler sokağın öbür yanına geçti. Sonunda köyün yarısı yanmıştı.

İvan'ın ailesi sadece ihtiyarı ve kendi canlarını kurtarabilmişti; gece otlamaya götürülen atlardan başka bütün hayvanlar, tavuklar, eşyalar, arabalar, sabanlar, tırmıklar, kadınların sandıkları, ambardaki erzak, her şey yanmıştı.

Gavrilo'nun ailesiyse hayvanlarla beraber bazı eşyaları kurtarabilmişti.

Yangın bütün gece sürmüştü. İvan avlusunun karşısına geçip bakıyor ve sadece "Nedir başıma gelen dostlar? Sadece tutup çiğneyecektim demeti!" diye mırıldanıp duruyordu. Fakat evin çatısı yanmaya başlayınca, yangının içine atılıp yanan bir keresteyi yakaladı ve çıkarmaya çalıştı. Kadınlar onu görüp geri çağırdılar, ama beriki onlara aldırmadan keresteyi çekip çatıdan çıkardı, sonra bir başkasını yakaladıysa da dengesini kaybedip alevlerin arasında düştü. Oğlu koşup onu alevlerin arasından çıkardı. İvan'ın saçı, sakalı, giysisi, elleri yanmıştı, ama o hiçbir şey hissetmiyordu. "Üzüntüden delirdi," sesleri duyuldu kalabalıktan. Yangın sönmeye yüz tutmuştu; İvan'sa yerinden hiç kıpırdamadan mırıldanıp duruyordu: "Nedir başıma gelen dostlar? Ah bir söndürseydim o demeti!" Sabahleyin muhtar, İvan'ı çağırmak için oğlunu gönderdi.

— İvan amca, baban ölmek üzere, seninle vedalaşmak istiyormuş.

İvan babasını bile unutmuştu, çocuğun ne demek istediğini anlamamıştı:

— Ne babası? –dedi.– Kimi istiyormuş?

Muhtarın oğlu:

— Seni çağırtıyor, vedalaşmak için seni istedi, bizim evde yatıyor; Yürü gidelim İvan amca, –diyerek elinden çekti. İvan onunla beraber gitti.

İhtiyar, evden çıkarılırken üzerine düşen samanlardan yanmıştı. Onu köyün öbür ucundaki muhtarın evine götürmüşlerdi. Orası yangından uzaktı.

İvan babasının yanına geldiğinde sadece muhtarın karısıyla çocuklarını buldu evde. Herkes yangın yerine gitmişti. İhtiyar elinde bir mumla sedirde yatıyor, sürekli kapıya bakıyordu. Oğlu girince biraz kıpırdadı. Muhtarın karısı oğlunun geldiğini söyledi. İhtiyar oğlunu yanına çağırdı. İvan yaklaşır yaklaşmaz da şöyle dedi ihtiyar:

— Ee Vanka, sana söylemiştim. Köyü kim ateşe verdi?

— O baba, –dedi İvan.– Onu suçüstü yakaladım. Gözlerimin önünde çatıyı yaktı. Tutuşturduğu saman demetini alıp çiğneyerek söndürseydim hiçbir şey olmazdı.

— İvan, –dedi ihtiyar.– Benim vadem doldu, ölüyorum; sen de bir gün öleceksin. Suç kimde?

İvan bakışlarını babasına dikmiş susuyor, hiç cevap vermiyordu.

— Tanrı aşkına söyle: Suç kimde? Ben sana ne demiştim?

İvan bir anda kendine geldi ve her şeyi anladı. Burnunu çeke çeke şöyle dedi:

— Suç bende babacığım!

Babasının yanında diz çöküp ağlamaya başladı:

— Affet beni babacığım; hem sana, hem Tanrı’ya karşı suç işledim.

İhtiyarın elleri kıpırdadı, mumu sol eline aldı, sağ elini alnına uzattı; haç çıkarmak istiyordu ama başaramadı.

— Şükürler olsun, şükürler olsun sana Tanrım! –diyebildi ancak.

Sonra gözlerini tekrar oğluna çevirdi:

— Vanka! Vanka!

— Ne var baba?

— Şimdi ne yapmalı?

İvan gözyaşlarına engel olamıyordu:

— Bilmiyorum babacığım, –dedi.– Bundan sonra nasıl yaşayacağımızı bilmiyorum.

İhtiyar gözlerini kapadı, gücünü toplamak ister gibi dudaklarını ıslattı ve gözlerini açıp şöyle dedi:

— Yaşarsınız. Tanrı'nın izniyle yaşayacaksınız.

Biraz sustuktan sonra gülümseyerek ekledi:

— Bana bak Vanya, yangını kimin çıkardığını hiç kimseye söylemeyeceksin. Başkasının bir günahını örtersen, Tanrı senin iki günahını affeder.

İhtiyar mumu iki eliyle tutup göğsüne götürdü, son kez nefes alıp verdi ve öldü.

İvan, Gavrilo'yu ele vermedi ve hiç kimse yangının sebebini öğrenemedi.

Artık İvan'ın Gavrilo'ya olan öfkesi geçmişti; Gavrilo'ysa İvan'ın neden kendisini ele vermediğine şaşıyordu. İlk önce bu durumdan korkan Gavrilo yavaş yavaş alıştı. Erkekler ve kadınlar kavgayı bıraktı. Köy yeni baştan kurulurken iki aile aynı avluya yerleşti. Köy kurulunca İvan'la Gavrilo yine birbirine komşu oldular.

Bundan sonra İvan'la Gavrilo tıpkı ihtiyar babaları gibi iyi komşular olarak yaşadılar. İvan Şçerbakov babasının

dediklerini, Tanrı'nın emirlerini asla unutmuyordu: Kıvılcımı söndürmeyen ateşi zapt edemezdi.

Birisi ona kötülük ederse intikam almaya değil, arayı düzeltmeye çalışıyordu; biri ona küfrederse aynı şekilde karşılık vermiyor, karşısındakine küfretmemeyi öğretmeye çalışıyordu; kadınlara ve çocuklara da bunu öğretiyordu. İvan Şçerbakov durumunu böylelikle düzeltti ve eskisinden daha iyi bir yaşam sürmeye başladı.

Mum

“Göze göz, dişe diş” dendiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, kötüye karşı direnmeyin.

(Matta, 5:38-39. baplar)

Bu olay derebeylik zamanlarında yaşandı. Her türden derebeyi vardı o zamanlar. Tanrı ve ölüm korkusu olan, insana merhamet etmeyi bilenler de vardı, hatırlamaya bile değmeyecek, köpek gibi olanlar da. Fakat en kötüleri, çamurun içinden çıkmasına rağmen prens olmuş gibi davranan, toprak köleleri arasından yükselip amir olanlardı! Herkes en çok onlardan çekiyordu.

Bir beyin çiftliğinde böyle bir kâhya vardı. Köylüler bey için angaryada çalışıyorlardı. Toprak bol ve verimliydi; su, çayır, orman hepsi vardı ve hem beye, hem köylülere pekâlâ yeterdi, ama bey başka bir çiftliğindeki bir uşağı getirip onlara kâhya yaptı.

Kâhya eline gücü geçirir geçirmez köylülerin tepesine bindi. Onun da bir ailesi –karısı ve evli iki kızı–vardı, epey de para biriktirmişti: Günaha girmeden, rahatça yaşayıp gidebilirdi, ama hırs dolu olduğundan günah batağına saplandı. Köylüleri angarya haricinde işe koşmaya başladı. Bir tuğla fabrikası kurdu; kadın erkek ayırmadan herkesi ölesiye çalıştırdı ve tuğla ticaretine başladı. Köylüler Moskova’daki beye şikâyete gittiler ama işe yaramadı. Bey kâhyayı kovmadı, köylüler de elleri boş döndü. Kâhya köylülerin kendisini şikâyete gittiğini öğrenince onları daha çok çalıştırmaya başladı. Köylülerin yaşamı daha kötü olmuştu. Köylüler arasında da güvenilmez insanlar vardı:

Kâhyaya arkadaşlarını ihbar etmeye ve birbirlerini dolandırmaya başlamışlardı. Ahali arasında kargaşa çıktı, kâhya bu işe çok kızdı.

Durum her gün biraz daha kötüleşiyordu; halk kuduz vahşi bir hayvanmış gibi kâhyadan korkmaya başlamıştı. Kâhya köyden geçecek olsa, ona görünmemek için herkes kurttan kaçar gibi saklanıyordu. Bunu gören kâhya daha çok kızıyor, iyice korkunç oluyordu. Dayakla, angaryayla herkesi canından bezdiriyor, köylülere yapmadığı eziyet kalmıyordu.

Bazen onun gibi zalimlerin ortadan kaldırıldığı olurdu; köylüler de bunu düşündüler. En cesurları bir köşede toplanıp konuştu: “Bu canavara daha fazla katlanacak mıyız? Zaten mahvolmuşuz, hem böylelerini öldürmek günah değildir!”

Paskalyadan önce bir gün ormanda toplandılar: Kâhya beyin ormanının temizlenmesini emretmişti. Yemekte şunları konuştular:

— Ne yapacağız şimdi? İliğimizi kemiğimizi kuruttu herif. Çalışmaktan canımız çıktı: Gece gündüz demeden çalışıyoruz, ne bize rahat veriyor, ne kadınlara. Hoşuna gitmeyen en ufak şeyde hemen bize kusur buluyor, sonra gelsin kırbaç. Semyon kırbacın altında öldü. Anisim’i zincire vurup öldürdü. Daha ne diye bekleyelim? İşte akşam gelip yine bağırıp çağıracak; atından indirip bir balta darbesiyle işini bitirmeli. Götürüp bir yerlere gömeriz köpek gibi, atını da suya salarız. Yalnız anlaşalım: Hepimiz birlik olmalıyız, kimse ele vermemeli!

Bunları söyleyen Vasili Minayev’di. Kâhyaya kini hepsinden çoktu. Kâhya her hafta onu kırbaçlıyordu; üstelik karısını da zorla alıp kendisine aşçı yapmıştı.

Köylüler aralarında anlaştı; akşamüzeri kâhya geldi. Atıyla gelmişti; ağaçları yanlış kestiler diye hemen azarlamaya başladı. Ağaç yığını arasında bir ıhlamur ağacı da görmüştü.

— Ben ıhlamurun kesilmesini emretmedim. Hanginiz kesti bunu? Söyleyin çabuk, yoksa hepinizi döverim!

Ağacı kimin kestiğini öğrenmek için herkesi sorguya çekti. Sonunda Sidor'u gösterdiler. Kâhya yüzü gözü kan içinde kalıncaya kadar Sidor'u dövdü. Az ağaç kestiği için Tatar Vasili de kamçıdan nasibini aldı. Sonra evine döndü kâhya.

Karanlık çökünce köylüler yine toplandı. İlk konuşan Vasili oldu:

— Ah ne biçim milletiz be! İnsan değil bildiğin serçeyiz. "Karşı çıkacağız, karşı çıkacağız," iş başa düşünce herkesin ödü koptu. Serçeler de atmacaya karşı aynen böyle toplanıp, "Teslim olmayalım, karşı duralım!" derler, ama atmaca gelince hepsi korkup çalılara saklanır. Atmaca da canının istediğini yakalar. Sonra ortaya çıkar serçeler, cik cik diye sayım yaparlar. "Kim eksik? Vanka. Eh, şansı açık olsun. Hem bunu hak etmişti zaten." Siz de böylesiniz işte. Teslim olmayacağız diyorsanız olmayacaksınız! Sidor'u dövmeye başladığında üstüne atılıp işini bitirecektiniz. "Teslim olmayalım, karşı duralım!" Haydi oradan, atmaca gelince çalılara saklandınız hepiniz.

Böyle konuştukça konuştular ve kâhyayı öldürmeye kesin karar verdiler. Paskalya haftasında köylülere bey için yulaf ekmeleri emredildi. Köylülere bu kadarı da fazla geldi; Vasili'nin evinin arkasında bir toplantı yaptılar yine.

— Adam Tanrı'yı da unutmuş, –dediler.– Böyle şeyler yapmaya devam edecekse, gerçekten ölmeyi hak ediyor. Biz zaten mahvolmuşuz!

Bu kez Pyotr Miheyev de gelmişti. Miheyev gayet uysal bir adamdı ve köylülere katılmıyordu bu konuda. Konuşmaları dinledikten sonra şöyle dedi:

— Büyük bir günah işliyorsunuz dostlar. Bir insanın canını almak ciddi bir günah. Bir ruhu yok etmek kolay, peki sonra

sizin ruhunuz ne olacak? Adam kötülük ediyorsa ediyor. Katlanmak gerek dostlar.

Vasili bu sözlere çok kızmıştı:

— Sen de bir şey tutturmuşsun: İnsan öldürmek günahtır. Tamam, öldürmek günahtır, biliyoruz. Fakat iyi bir insanı öldürmektir günah olan; Tanrı bile böyle bir itin öldürülmesini emreder. İnsanları kurtarmak için kuduz köpekleri öldürmek gerekmez mi? Bu herifi öldürmemek daha büyük bir günah olur. İnsanların kanını döküyor yahu! Azap çekeceksek insanların iyiliği için çekelim bari. Çözülecek olursak hepimizi mahvedecek adam. Boş konuşuyorsun Miheyiç. Peki İsa'nın yortusunda çalışırsak daha küçük bir günah mı işlemiş olacağız? Yoksa sen çalışmayacak mısın?

Miheyev:

— Neden çalışmayayım? –dedi.– Çift sürmeye yollanırsam giderim. Ama kendi isteğimle gitmem. Tanrı da günahı kime yazacağını bilir. Kendim için konuşmuyorum dostlarım. Bize kötülüğe kötülükle karşılık vermemizi istese, Tanrı bize böyle bir kanun gönderirdi, ama o başka türlüsünü gönderdi. Sen kötülüğü yok etmek istiyorsun, ama o senin içinde büyüyor. İnsan öldürmek kolay, ama kan ruhuna da sıçrar. İnsan öldürenin ruhu kanar. Kötü bir insanı öldürünce kötülüğü de yok ettiğini sanırsın, sonra bir bakarsın ki yok ettiğini sandığın kötülükten daha beteri senin içinde büyüyor. Musibete boyun eğersen, gün gelir musibet de sana boyun eğer.

Köylüler anlaşamamıştı: Fikirler çatışıyordu. Bazıları Vasili gibi düşünüyor, bazıları da Pyotr'a katılıp günaha girmemeyi, katlanmayı tercih ediyordu.

Pazar günü Paskalya kutlandı. Akşamüzeri beyin adamlarıyla gelen muhtar, kâhya Mihail Semyonıç'ın emirlerini iletti: Ertesi gün bütün köylüler yulaf için çift sürmeye hazır olacaktı. Muhtarla beyin adamları bütün köyü

dolaşarak herkese ırmağın ardında mı, yoksa ana yolun kenarında mı çalışacağını bildirdi. Köylüler sızlanıp yakınsalar da karşı gelmeye cesaret edemediler ve sabah sabanları alıp çift sürmeye gittiler. Kilisede ayin için çanlar çalıyor, ahali her yerde yortuyu kutluyor, erkeklerse çift sürüyordu.

Geç kalkan Mihail Semyonıç ev işlerini denetledi; ev halkı, karısıyla dul kızı (yortu için köye gelmişti) giyinip süslenmiş, uşağın biri onları çoktan ayine götürmüştü bile. Döndüklerinde hizmetçi semaveri ısıttı, Mihail Semyonıç da onlara katıldı, çaya oturdular. Mihail Semyonıç çayını içtikten sonra çubuğunu yakıp muhtarı çağırttı:

— Ey, köylüleri tarlaya yolladın mı?

— Yolladım Mihail Semyonıç.

— Peki hepsi gitti mi?

— Hepsi gitti, bizzat götürdüm.

— Tarlaya götürdün ama çift sürüyorlar mı? Git bir kolaçan et, öğleden sonra benim geleceğimi de söyle; her iki saban bir desyatina[3] toprak sürmüş olacak, hem de düzgün sürülecek! Boşluk bulursam yortu falan dinlemem!

— Başüstüne efendim.

Muhtar gitmek için kalktı ama Mihail Semyonıç onu durdurdu. Bir şey söylemek ister gibi yüzünü gözünü buruşturdu, ama nasıl söyleyeceğini bilemedi bir an. Biraz daha bocaladıktan sonra şunları söyleyiverdi:

— Bana bak, bu soyguncular benim hakkımda ileri geri konuşuyor, biliyorum. Kim bana sövüyor, kim neler diyor hepsini bana anlatacaksın. Bu eşkıyaları bilirim, hiçbiri çalışmayı sevmez; yan gelip yatmaya, aylaklık etmeye bayılırlar ama! İşkembelerini doldurmaya, yortulara da bayılırlar, ama çift sürme zamanı geçecekmiş, ekim gecikecekmiş hiç düşünmezler. Kısacası git konuşmalarını dinle, kim neler diyor hepsini bana bildir. Bunları bilmem

gerekiyor. Haydi git şimdi; bana bak, hiçbir şeyi gizlemeyecek, her şeyi anlatacaksın ona göre!

Muhtar dönüp çıktı, atına binip tarlaya, köylülerin yanına gitti.

Kâhyanın karısı kocasının muhtara söylediklerini duymuştu; yanına gidip adama yalvarmaya başladı. Uysal, iyi yürekli bir kadındı. Elinden geldiğince kocasını sakinleştirmeye, köylüleri kollamaya çalışırdı. Bu kez de kocasından merhamet dilemeye koşmuştu işte.

— Mişenka, kocacığım, –dedi,– şu kutsal günün, yortunun hatırına sana yalvarıyorum: İsa aşkına angaryaya koşma köylüleri.

Mihail Semyonıç karısının söylediklerine hiç aldırmadı, sadece güldü.

— Anlaşılan epeydir sopa yemedin sen, –dedi.– O yüzden cesarete gelmişsin. Üstüne vazife olmayan işe ne karışıyorsun?

— Mişenka canım, seninle ilgili kötü bir rüya gördüm, gel beni dinle, bırak şu köylüleri!

— Bana bak, anlaşılan içyağını çok yiyince kırbaç işlemez sanıyorsun. Ayağını denk al!

Çok kızan Mihail Semyonıç hâlâ yanan çubuğunu karısının ağzına yapıştırıp odadan kovdu ve yemek istedi.

Börek, etli lahana çorbası, kızarmış domuz, sütlü erişte, pelte, vişne likörü ve kekle mükellef bir ziyafet çeken Mihail Semyonıç, karnı doyunca aşçı kadını çağırttı ve şarkı söylemeye zorladı; kendisi de gitarını alıp ona eşlik etti.

Mihail Semyonıç'ın keyfi yerine gelmişti; gitarın tellerini tıngırdatıyor, aşçı kadına gülüyordu. Muhtar gelip selam verdi ve tarlalarda gördüklerini anlatmaya başladı.

— Ey, sürüyorlar mı? Yetiştirebilecekler mi?

— Neredeyse yarısından fazlasını bitirmişler.

— Boşluk var mıydı?

— Hiç görmedim, korkudan gayet iyi sürüyorlar.

— Toprak nasıl peki?

— Tam tavında yumuşacık, haşhaş gibi un ufak oluyor dokununca.

Muhtar sustu.

— Ya benim hakkımda ne diyorlar, söven var mı?

Muhtar tereddüt ediyordu, ama Mihail Semyonıç her şeyi açıkça söylemesini emretti:

— Her şeyi anlat; senin ağzından çıkmadılar ya, onların sözleri işte. Gerçeği söylersen ödül var, ama onları korursan kamçıyı yersin. Hey Katyuşa, şuna bir kadeh votka ver de cesaretini toplasın.

Aşçı kadın muhtara votka getirdi. Muhtar kâhyaya kadeh kaldırıp içti, dudaklarını sildi ve konuşmaya hazırlandı. "Ne çıkar bunda," diye düşündü, "Methedilmemesi benim suçum değil ki; öyle emrediyorsa gerçeği söylerim." Cesareti yerine gelmişti.

— Homurdanıyorlar Mihail Semyonıç, –dedi.

— İyi de ne diyorlar? Söylesene.

— Biri, "Tanrıya falan inanmaz o," dedi.

Kâhya güldü.

— Kim söyledi bunu?

— Hepsi söylüyor. İçine şeytan girmiş de diyorlar.

Kâhya yine güldü.

— Her kimse güzel demiş. Ama kim ne dedi tek tek söyle. Mesela Vaska ne diyor?

Muhtar köylülerin isimlerini vermeyi düşünmüyordu ama Vasili'ye öteden beri düşmandı.

— En çok söven Vasili.

— E ne diyor peki? Söyle yahu.

— Korkunç bir şey söylüyor. Feci bir ölümden kurtulamayacak diyor.

— Hah aferin! E neden ağzını açıp bakıyormuş da öldürmüyormuş o zaman? Eli mi varmıyormuş yoksa? Neyse seninle sonra hesaplaşırız Vaska. Ya Tişka iti ne diyor?

— Hepsi kötü şeyler söylüyor.

— Ne gibi şeyler?

— Bunları tekrarlamak bile çok çirkin.

— Neden çirkin olsun? Korkma söyle.

— Göbeği çatlayacak, midesi dışarı fırlayacak diyorlar.

Mihail Semyonıç buna bayılmış, kahkaha bile atmıştı.

— Bakalım ilk kimin midesi fırlayacak. Bunu kim söyledi? Tişka mı?

— Hiç kimse iyi bir şey söylemiyor ki, hep sövüyor, tehditler savuruyorlar.

— Peki Pyotr Miheyev? O ne diyor? O da rezilin tekidir; ağız dolusu sövüyor, değil mi?

— Yok Mihail Semyonıç, Pyotr sövmüyor.

— Neden sövmüyor ki?

— Köylüler arasında size sövmeyen tek kişi o. Kurnaz bir adamdır! Beni şaşırtıyor Mihail Semyonıç!

— Nasıl şaşırttı?

— Öyle bir şey yaptı ki! Bütün köylüler şaşırdı.

— Ne yaptı?

— Çok tuhaf bir şeydi. Ona uğramıştım. Turkin tepe-

sinin yamacında çift sürüyordu. Ona yaklaştıkça birilerinin şarkı söylediğini duydum; derinden gelen tatlı bir sesti. Sabanın arasında da bir şeyler parlıyordu sanki.

— Neymiş o?

— Ateş gibi bir şeydi parlayan. Biraz daha yaklaştım ki ne göreyim? Beş kapiklik bir mumu sabana tutturmuş meğer; mum yanıyor, rüzgârdan da hiç sönmüyordu. Pyotr ise yepyeni bir gömlek giymiş çift sürüyor, bir yandan da bir yortu ilahisi mırıldanıyordu. Sabanı döndürüyor, sarsıyor ama mum sönmüyordu. Gözlerimle gördüm, sabanı salladı, ters çevirdi ama mum hiç sönmedi!

— Peki ne dedi?

— Hiçbir şey demedi. Beni görünce yortumu kutladı ve ilahi söylemeye devam etti.

— Peki sen bir şey dedin mi?

— Demedim ama köylüler yaklaşıp onunla alay etti: “Paskalya’da çalıştığın için günahın asla affedilmeyecek Miheyiç,” dediler.

— Ne cevap verdi?

— Sadece, “Dünyada barış, insanda iyi niyet olmalı!” dedi ve tekrar sabana sarılıp atları dürterek ince sesiyle ilahi söylemeye devam etti; mumsa hep yanıyor, hiç sönmüyordu.

Kâhya gülmeyi kesmiş, gitarı bir yana bırakmış, başını önüne eğerek düşünceye dalmıştı.

Uzun süre oturduğu yerden kalkmadı, aşçıyla muhtarı defetti ve gidip perdenin arkasındaki yatağına uzandı; sonra da saman yüklü bir arabayı çekiyormuş gibi ahlayıp oflamaya başladı. Karısı yanına gelip onunla konuşmaya çalıştı ama beriki cevap vermedi. Sadece şu sözler dökülüyordu dudaklarından:

— Beni yendi! Şimdi anlıyorum!

Karısı onu kandırmaya çalıştı:

— Git de köylüleri serbest bırak. Belki o kadar büyütülecek bir şey değildir! Hiç korkmadan neler neler yaptın da şimdi mi cesaretini kaybettin?

— Mahvoldum ben, beni yendi.

Karısı bu kez bağırmaya başladı:

— Sürekli, “Beni yendi, beni yendi” diyorsun. Hemen koş köylüleri serbest bırak, o zaman her şey yoluna girecek. Haydi kalk, ben atını eyerletirim.

Atını getirdiler, karısı tarlaya gidip köylüleri serbest bırakması için kocasını kandırmıştı.

Mihail Semyonıç atına binip tarlalara yollandı. Köyün çevresindeki çite varınca bir kocakarı kapıyı açıp onu içeri aldı. Köy halkı kâhyayı görünce kaçıştı ve kimi avlusuna, kimi bir köşeye, kimi de bostanına saklandı.

Kâhya köyü bir uçtan diğerine geçip diğer kapıya vardı. Kapı kapalıydı, kâhya da at üstündeyken açamazdı. Kapıyı açmaları için seslendi ama cevap veren olmadı. Atından inip kapıyı açtı, tekrar binmek istedi. Bir ayağını üzengiye koyup eyere oturmak için diğerini de kaldırmıştı ki bir domuz atını ürküttü, hayvan da çite doğru sıçradı; ağır bir adam olan kâhya eyere oturamayıp çite doğru yüzüstü yuvarlandı. Çitteki kazıklardan birinin sivri ucu yukarı doğruydu ve diğerlerinden uzundu. Kâhya da tam bu kazığın üstüne düştü. Kazık karnını deldi ve kâhya yere yıkıldı.

Köylüler tarladan dönerken, atları burunlarından soluyarak kapıya yaklaşmak istemedi. Köylüler elleri iki yana açılmış olarak yerde sırtüstü yatan Mihail Semyonıç’ı gördüler; gözleri açıktı, bağırsakları dışarı fırlamıştı! Pıhtılaşmış bir kan gölünün ortasında yatıyordu; toprak kanını çekmemişti.

Köylüler korkup atlarını öbür kapıya sürdüler. Sadece Pyotr Miheyiç atından inip kâhyaya yaklaştı; adamın gözleri açık, cansız yattığını görünce gözlerini kapadı ve oğlunun

yardımıyla kâhyanın cansız vücudunu arabaya koyup evine götürdü.

Bey, kâhyasının yaptıklarını öğrenince günahtan kurtulmak için köylüleri azat etti ve çiftliğini de vergi karşılığı onlara verdi.

Köylüler de Tanrı’nın gücünün kötülükte değil, iyilikte olduğunu anladı.

Kızlar Büyüklerden Akıllıymış

O yıl Paskalya erken gelmişti. Kızaklar kaldırılalı çok olmamıştı. Avlularda hâlâ kar vardı ve köyün içinden küçük dereler akıyordu. İki avlu arasındaki yolda da geniş bir çamurlu su birikintisi oluşmuştu. Avlulardan çıkan iki küçük kız bu su birikintisinin başında buluşmuştu: Biri diğerinden biraz daha küçüktü. Anneleri her ikisine de yepyeni elbiseler giydirmişti. Küçüğünki mavi, büyüğünkiyse sarı ve nakışlıydı. İkisinin de kırmızı başörtüleri vardı. Kızlar ayinden hemen sonra su birikintisine koşmuş, birbirlerine elbiselerini gösterip oyuna dalmıştı. Bir ara akıllarına suyla oynamak düştü. Küçük kız ayakkabılarıyla paldır küldür suya dalıyordu ki büyük olan ona engel oldu:

— Öyle girme Malaşa, annen kızar sonra. Bak ben ayakkabılarımı çıkarıyorum, sen de çıkar.

Kızlar ayakkabılarını çıkardı, eteklerini toplayıp suya girdiler ve birbirlerine doğru yürümeye başladılar. Malaşka bileklerine dek suya girmişti:

— Derin galiba Akulyuşka, korkuyorum, –dedi.

— Korkma, –dedi Akulkina,–bundan sonra derinleşmez. Sen doğruca bana gel.

Yaklaşmaya başladılar. Akulka:

— Dikkat et Malaşa, –dedi,– çamur sıçratma sakın, ağır ağır gel.

Fakat bunları söyler söylemez Malaşka ayağını şap diye suya vurdu ve Akulkina'nın elbisesine su sıçrattı. Akulkina'nın elbisesi, burnu, gözleri çamurlanmıştı. Akulka elbisesindeki lekeleri görünce Malaşka'ya müthiş öfkelendi, ağzına geleni sayarak, dövmek için küçük kıza doğru atıldı. Korkan Malaşka kabahat işlediğini görünce sudan fırlayıp

evine doğru koşmaya başladı. Bu arada Akulkina'nın annesi de yanlarından geçiyordu; kızının elbisesini, bluzunu çamur içinde görünce:

— Seni yaramaz, nasıl kirlettin üstünü? –diye bağırdı.

— Malaşka kasten üstüme çamur sıçrattı.

Akulkina'nın annesi Malaşka'yı yakalayıp ensesine bir tokat patlattı. Malaşka bütün sokağı ayağa kaldıracak bir sesle feryat etmeye başladı. Sonunda onun annesi de sokağa çıktı.

— Neden kızımı dövüyorsun? –diyerek komşusuna sövmeye başladı.

Kadınlar birbirlerine ağza alınmayacak küfürler savurmaya başladı. Erkekler de koşup geldi, sokakta büyük bir kalabalık toplandı. Hep bir ağızdan bağrışıyor, kimse kimseyi dinlemiyordu. Sövüp sayıyor, birbirlerini itekliyorlardı; neredeyse yumruk yumruğa kapışacaklardı ki Akulkina'nın ninesi ortaya çıktı. Erkeklerin arasına girip onları yatıştırmaya çalıştı:

— Ne yapıyorsunuz çocuklar? Böyle bir günde olacak iş mi yaptığınız? Hep beraber eğleneceğinize günaha giriyorsunuz böyle.

İhtiyara kulak asan olmadı, hatta neredeyse onu da yere düşürüyorlardı. Akulkina'yla Malaşa olmasa ihtiyar onları asla ayıramazdı. Anneleri kavga ederken Akulka elbisesindeki çamurları temizlemiş, tekrar su birikintisine girmişti. Eline bir taş almış, su birikintisini sokağa akıtmak için küçük bir kanal kazmaya başlamıştı. O bu işle meşgulken Malaşka yanına geldi ve bir tahta parçası alıp ona yardım etti. Erkekler yumruklaşmaya başlamışken, kızların açtığı kanaldan sokağa küçük bir dere oluşmuştu. Kızlar tahta parçasını da suya koydular. Tahta parçası açtıkları kanaldan, ninenin erkekleri ayırmaya çalıştığı yere doğru yüzdü. Kızlar derenin bir o yanına bir bu yanına sıçrayarak koşuşmaya başladı.

— Tut Malaşa, yakala şunu! –diye bağırıyordu Akulka. Malaşa da bir şeyler söylemek istiyor ama kıkırdamaktan konuşamıyordu.

Kızlar koşturup tahta parçasına gülüyorlardı. Koşarken erkeklerin arasına girdiler. Onları gören ihtiyar, erkeklere şöyle dedi:

— Tanrı'dan korkun! Koca adamlar şu küçük kızlar yüzünden dövüşmeye başladınız, ama onlar her şeyi unuttu bile... Yine birbirlerini seviyor, neşeyle oynuyorlar işte. Sizden akıllıymışlar doğrusu!

Erkekler küçük kızlara bakıp yaptıklarından utandılar. Sonra kendi kendilerine gülerek evlerine dağıldılar.

"Küçük çocuklar gibi olmazsanız, Göklerin Egemen-liği'ne asla giremezsiniz."[4]

İnsana Çok Toprak Gerekir mi?

I

Şehirde yaşayan abla, köydeki küçük kız kardeşini ziyarete gelmişti. Abla şehirde bir tüccarla, kardeşi de bir köylüyle evliydi. Kardeşler çay içip sohbete daldı. Abla böbürlenerek şehir hayatını övdü, insanların büyük şehirde ne kadar rahat yaşadığını, çocuklarını nasıl giydirip kuşattığını, yiyip içtiklerini, gezmeye, tiyatrolara gittiklerini anlattı.

Kardeşi biraz gücenmişti. Tüccarın hayatını küçümsemeye, kendi köylü hayatını da yüceltmeye çalıştı:

— Benim hayatımı seninkiyle değişmem, –dedi.– Sizinki gibi renkli bir hayat sürmesek de korku, kaygı nedir bilmiyoruz hiç değilse. Harika bir hayatınız var belki ama çok kazandığınız gibi zarar da edebilirsiniz günün birinde. Atasözünü bilirsin ya: Kâr, zararın kardeşidir. Bugün zengin olduğun hâlde yarın kendini dilenirken buluverirsin. Biz köylülerin işi daha güvenilir en azından: Köylünün midesi küçüktür, ama az yese de uzun yaşar; hem zengin olmasak da karnımız toktur.

Ablası şöyle cevap verdi:

— Tokluk dediğin domuzlarla danalara yaraşır! Ne görgü bilir köylü, ne zarafet! Kocan çalışmaktan helak olsa da, gübre içinde yaşayıp, gübre içinde öleceksiniz, üstelik çocuklarınızın kaderi de aynı olacak.

— Ne olmuş yani, bizim de kaderimiz böyle işte, –dedi kardeşi.– Bunlara rağmen iyi bir hayatımız var, kimseye gerdan kırmıyor, kimseden korkmuyoruz. Siz şehirde bir sürü cazip şey arasında yaşıyorsunuz; bugün hâliniz vaktiniz yerinde, ama yarın her şey tersine dönebilir. Bakarsın kocan

kumara, içkiye ya da güzel bir kadına kendini kaptırır. Sonra da her şey mahvolur. Olmayacak iş değil bunlar.

Bu arada kardeşin kocası Pahom, sobanın üzerine uzanmış, kadınların sohbetini dinliyordu.

— Aslında doğru, –diye mırıldandı kendi kendine.– Bizim köylüler çocukluktan beri toprakla uğraştıklarından böyle aptalca şeyler akıllarını hiç çelmiyor. Tek derdimiz toprak az! İstediğim kadar toprağım olsa hiç kimseden, şeytandan bile korkmazdım!

Kadınlar çaylarını bitirdi, biraz da giyim kuşam üzerine gevezelik ettikten sonra kap kacağı toplayıp yattılar.

Fakat sobanın arkasına gizlenmiş olan şeytan her şeyi duymuştu. Köylü kadının kocasını böbürlenmeye yönlendirmesi pek hoşuna gitmiş, adamın toprağı olsa şeytandan bile korkmayacağını söyleyerek övünmesine de bayılmıştı.

“Pekâlâ,” dedi şeytan, “Seninle hesaplaşacağız; sana istediğin kadar toprak vereyim de bak neler oluyor. Seni toprakla ayartacağım.”

II

Köyün yakınlarında küçük bir çiftliği olan bir bey karısı yaşıyordu. Yüz yirmi desyatina kadar toprağı vardı. Eskiden köylülerle gayet iyi anlaşıyor, kimse kimseyi üzmüyordu. Sonra kendisine asker emeklisi bir kâhya tutmuş, adam da verdiği cezalarla köylüleri canlarından bezdirmişti. Pahom ne kadar kendini sakınsa da değişen bir şey olmuyor, ya atı hanımın yulaf tarlasına dalıyor, ya ineği bahçesini dağıtıyor, ya danaları çayıra kaçıyor ve adamcağız sürekli ceza yiyordu.

Pahom kuzu kuzu cezayı ödüyor, evdekilere sövüp sayıyor, dayaktan geçiriyordu. O yaz kâhya yüzünden epey günaha girmişti Pahom. Kışın hayvanlar avludan dışarı çıkamayınca neredeyse zil takıp oynayacaktı; gerçi yeme acıdığı için canı sıkılıyordu ama korkusu yoktu.

Kışla birlikte hanımın toprağını satacağı, kâhyanın ana yolla birlikte toprağı da satın almak niyetinde olduğu dedikoduları yayıldı. Bunu duyan köylüler ahlayıp vahlamaya başladı. "Kâhya toprağı alacak olursa, bize hanımdan çok ceza kesip eziyet edecek." diyorlardı, "Bu toprak olmadan yaşayamayız, çocukluğumuzdan beri buradayız." Köylüler hanımın huzuruna çıkıp, toprağı kâhyaya değil onlara satmasını teklif ettiler. Hatta daha yüksek fiyat vereceklerini söylediler. Hanım tekliflerini kabul etti. Köylüler bütün toprağı almak için aralarında toplantılar yaptılar; bir, iki derken bu toplantılardan sonuç çıkmayacağı anlaşıldı. Şeytan onları kışkırtıyor, bir türlü anlaşmayı beceremiyorlardı. Sonunda herkesin gücü yettiğince ayrı ayrı almasına karar verdiler. Hanımları bunu da kabul etti. Pahom komşusunun yirmi desyatina toprak aldığını, ayrıca hanımı paranın yarısını da bir yıl boyunca taksitle ödemeye razı ettiğini öğrendi. Çok kıskanmıştı Pahom, "Bütün toprağı alacaklar, bana bir şey kalmayacak," diye düşündü. Konuyu karısına açıp onun fikrini almaya karar verdi:

— Millet kapış kapış alıyor toprağı, –dedi,– bizim de on desyatina falan almamız gerek. Başka türlü yaşayamayacağız yoksa. Kâhyanın verdiği cezalardan gına geldi artık.

Nasıl alacaklarını düşünüp taşındılar. Bir kenarda biriktirdikleri yüz rubleleri vardı, tayı ve arıların yarısını sattılar, oğlanı bir işe yerleştirdiler, kayınbiraderden de biraz borç aldılar ve gereken paranın yarısını denkleştirdiler.

Pahom parayı aldı, pek beğendiği, içinde küçük bir koru da olan on beş desyatinalık bir toprak seçti, sonra hanımla

pazarlık yapmaya gitti. On beş dönüm için el sıkışıp anlaştılar, kaporayı verdi. Şehre inip anlaşmayı imzaladılar, paranın yarısı ödendi, kalanın da iki yıl içinde ödenmesi kararlaştırıldı.

Pahom'un toprağı olmuştu nihayet. Satın aldığı toprağı hemen ekti; karşılığında iyi de ürün aldı. Bir yıl içinde hem hanıma hem de kayınbiraderine olan borçlarını ödedi. Pahom pomeşçik olmuştu: Kendi toprağını sürüp ekiyor, kendi toprağında ot biçiyor, kendi ormanında odun kesiyor, kendi arazisinde hayvan otlatıyordu. Sonsuza dek onun olacak öz toprağını sürmeye, ekine veya otlağına bakmaya gittiğinde sevinçle doluyordu içi. Onun toprağında biten otlar, rengârenk açan çiçekler başkalarınınkine benzemiyordu sanki. Önceden buradan geçerken sıradan bir toprak parçası görürdü; şimdiyse bambaşka bir özellik kazanmıştı toprak.

III

Pahom'un keyfi yerindeydi. Köylüler Pahom'un ekinine ve otlağına tecavüz etmeselerdi sorun çıkmayacaktı. Gidip efendice rica etti, ama hiç kimse umursamadı: Bazen çobanlar inekleri çayırına salıyor, bazen de atlar geceleri ekinine dalıyordu. Pahom başlarda hayvanları kovup, sahiplerini affediyor, kimseyi mahkemeye vermiyordu ama sonra bu işten sıkıldı, gidip vilayete şikâyet etti. Köylülerin bunu kasten değil, darlıktan yaptıklarını bildiği hâlde şöyle düşünüyordu: "Onlara izin veremem, yoksa her şeyin kökünü kazırlar. Bir ders vermeli."

Sonunda dava açarak bir ders verdi; sonra bir defa daha verdi ve bir iki köylüyü cezalandırdılar. Komşusu olan köylüler Pahom'a gücenmişlerdi; birkaç kere kasten toprağına zarar verdiler. Hatta bir tanesi bir gece korusuna girip on tane ıhlamur ağacını kesti. Pahom korudan geçerken

gözüne bir boşluk çarptı. Koruya girince yerde dal parçaları, kesilmiş ağaç gövdeleri, kökler gördü. Canavar adam kenardakileri bile kesmemiş, birini bile atlamadan hepsini sırayla temizlemişti. Pahom deliye dönmüştü, “Ah bunu kimin yaptığını bir bilseydim; ondan hıncımı öyle bir çıkarırdım ki,” diye geçirdi içinden. Düşündü taşındı ve “Bunu Semka’dan başkası yapmış olamaz,” diye kararını verdi. Hemen Semka’nın avlusuna koştu, ne kadar aradıysa da bir şey bulamadı, karşılıklı hakaret etmeye başladılar. Pahom’un bu işi Semka’nın yaptığına dair inancı daha da kuvvetlenmişti. Hemen şikâyete gitti. Dava açıldı. Dava çok uzun sürdü ama sonunda delil bulunamadığı için Semka beraat etti. Pahom daha da kızmıştı bu işe; mahkeme başkanıyla, yargıçlarla kavga etti.

— Siz, –dedi,– hırsızları kolluyorsunuz. Onurlu insanlar gibi yaşasaydınız hırsızları beraat ettirmezdiniz.”

Pahom sadece yargıçlarla değil, komşularıyla da kavga etti. Komşuları onu evini kundaklamakla tehdit ettiler. Böylelikle Pahom’un toprağı geniş ama toplum içindeki yeri dar oldu.

Tam bu sıralarda köy ahalisinin başka topraklara göç edeceğine dair söylentiler yayılmaya başladı. Pahom da aklından şunları geçirdi hemen: “Toprağımı bırakıp gidecek hâlim yok, ama bizim köylüler gitse, daha geniş topraklarım olur. Onlarınkini alıp kendiminkine katar, şimdikinden daha iyi yaşardım. Yoksa şu daracık yerde sıkışıp kalacağım hep…”

Bir gün Pahom evde otururken bir yolcu geldi. Gece onlarda kaldı; yemek verdiler, adamla sohbet ettiler, nereden gelip nereye gittiğini sordular. Adam aşağı taraftan, Volga’nın ötesinden geldiğini, orada çalıştığını söyledi. Laf lafı açtı ve sonunda halkın oraya nasıl yerleştiğini anlatmaya başladı. Pek çok hemşerisinin oraya göçüp yerleştiğini, her birine adam başına onar desyatina toprak hibe edildiğini söyledi:

— Toprak öylesine verimli ki, –dedi yolcu,– çavdarlar öyle bir boy atar ki tarlanın içinde atını göremezsin. O kadar da sık olur ki beş avuç ekince bir demet alırsın. Köylünün biri beş parasız, elleri bomboş, neredeyse çırılçıplak geldiydi, şimdi altı atı, iki ineği var.

Pahom heyecana kapılmıştı: “Çok daha iyi yaşayabilecekken, neden bu daracık yerde sefalet içinde yaşamalı? Toprağımı, evimi satayım, elime geçen parayla orada kendime yepyeni bir düzen, bir çiftlik kurarım. Burada bu darlık içinde yaşamak bile günah. Yalnız evvela kendim gidip bir bakayım, her şeyi soruşturayım.”

Yaz gelince yola çıktı. Volga üzerinden vapurla Samara’ya kadar gitti, oradan da dört yüz verst yürüdü. Sonunda aradığı yere ulaşmayı başardı. Her şey yolcunun anlattığı gibiydi. Köylüler geniş topraklara sahipti, her birine adam başı on desyatina toprak verilmişti ve yeni gelenleri de aralarına sevinçle kabul ediyorlardı. Parası olan biri kendine verilen pay haricinde desyatinası üç rubleden dilediğince toprak alabiliyordu; ne kadar istersen o kadar toprak alabiliyordun!

Pahom bunları öğrendikten sonra sonbaharda evine döndü ve her şeyini satmaya başladı. Toprağını kârla elden çıkardı, evini, hayvanlarını sattı, nüfus kaydını sildirdi, ilkbahar gelir gelmez de ailesiyle birlikte yeni yere gitti.

IV

Pahom ailesiyle birlikte yeni yere varınca büyük bir köyün kütüğüne yazıldı. Köyün büyüklerine bir ziyafet çekti, belgelerini çabucak çıkarttı. Pahom’u aralarına kabul ettiler, satın aldığı topraklardan başka beş kişilik aileye adam başı onar desyatinadan elli desyatina arazi daha verdiler. Pahom

bu topraklara yerleşti, bir sürü hayvan aldı. Eskiye göre üç kat fazla toprağı olmuştu. Üstelik toprak çok verimliydi. Hayatları da eskiye göre on kat iyileşmişti. Sürecek onca toprağı, otlakları olmuştu. İstediği kadar da hayvan alabilirdi.

Yerleşip düzenlerini kurarken Pahom'a her şey güzel görünüyordu, ama bir süre yaşayıp alıştıktan sonra burası da dar gelmeye başladı. Payına düşen toprağa ilk yıl ektiği buğday iyi ürün vermişti. Buğday ekmekten memnundu ama hibe edilen toprak ona az geliyordu. Sahip olduğu bütün topraklar bile yetmiyordu. Buralarda her nedense sadece bir ya da iki yıl ekim yapılıyor, sonra da tarlaları ot bürüyünceye kadar nadasa bırakıyorlardı. Ayrıca böyle toprakları almak isteyen çok olduğundan herkese yetmiyordu. Toprak yüzünden kavgalar çıkıyor, zenginler kendileri ekmek istiyor, fakirler de borçlarını ödemek için tüccarlara satmak zorunda kalıyordu. Pahom da daha fazla buğday ekmek istedi. Ertesi yıl bir tüccardan bir yıllığına toprak kiraladı. Fazla ekti ve yine iyi ürün aldı. Ama toprağı köyden epey uzaktaydı ve on beş verst taşımak gerekiyordu ürünü. Sonunda çiftlik kuran tüccarların gittikçe zenginleştiğini gördü. "Demek ki," diye düşündü Pahom, "Ben de kiralamak yerine toprak almalı ve üzerine bir çiftlik kurmalıyım. Böylece bütün toprağım bir arada olur." Sonra da nasıl daha fazla toprak alacağını düşünmeye başladı.

Pahom bu şekilde üç yıl geçirdi. Toprak kiralamaya, buğday ekmeye devam etti. Ürün hep iyi oldu; buğdaylar yetişti, para çoğaldı. Böyle yaşayıp gidebilirdi, ama her yıl birilerinin toprağını kiralamaktan, toprak yüzünden insanlarla çekişmekten gına gelmişti Pahom'a: İyi bir yerde toprak boşalınca bütün köylüler oraya koşuyordu ve herkesten önce kiralamayınca ekecek yer bulunmuyordu. Üçüncü yıl bir tüccarla ortak olarak köylülerden bir otlak kiraladılar; toprağı sürmüşlerdi ki köylülerle mahkemelik oldular, iş de mahvoldu elbette. "Kendi toprağım olsaydı kimsenin

karşısında eğilmek zorunda kalmazdım, hiçbir sorun çıkmazdı,” diye düşündü Pahom.

Kimden toprak alabileceğini araştırmaya koyuldu. Bir köylü buldu. Köylünün beş yüz desyatina toprağı vardı, üstelik darda olduğundan ucuza satıyordu. Pahom adamla pazarlığa tutuştu. Uzun süren bir pazarlığın ardından yarısını peşin, yarısını sonra vermek üzere bin beş yüz rubleye anlaştı. Tam işi bitirecekleri anda yoldan geçen bir tüccar Pahom’un evine uğradı. Çay içip sohbet ettiler. Tüccar çok uzaktan, Başkurdistan’dan geldiğini söyledi. Başkurtlardan beş bin desyatina toprak satın aldığını anlattı. Üstelik tamamı bin rubleye mal olmuştu. Pahom ayrıntıları sordu. Tüccar da anlattı:

— Sadece önde gelenleri memnun ettim. Yüz rublelik kaftanlar, halılar hediye ettim, iki kilo çay dağıttım, içenlere içki verdim. Desyatinası yirmi kapiğe geldi bana.

Sonra da tapusunu gösterdi tüccar:

— Hem de ırmak kıyısında topraklarım. Koskoca bozkır da otlağım.

Pahom bir sürü soru sordu.

— Oradaki toprakları bir yıl dolaşsan bitiremezsin, –dedi tüccar.– Hepsi de Başkurtların. Koyun gibi saf bir halk. Neredeyse bedava verecekler toprağı.

“Madem öyle,” diye düşündü Pahom, “neden burada beş yüz desyatina için bin ruble vereyim, üste de borç altına gireyim? Orada bin rubleye ne kadar çok toprak alırım!”

V

Yolu da öğrenen Pahom, tüccarı geçirir geçirmez yola çıkmaya hazırlandı. Evi karısına bırakıp uşağıyla birlikte yola

koyuldu. Bir şehirden geçerken iki kutu çay, hediyelik eşyalar, içki ve tüccarın dediği her şeyi satın aldı. Yaklaşık beş yüz verst kadar yol aldılar ve nihayet yedinci gün göçebe bir Başkurt köyüne ulaştılar. Tıpkı tüccarın anlattığı gibiydi. Başkurtlar bozkırdaki bir ırmak kenarında, keçe çadırlarda yaşıyordu. Toprak hiç sürülmemişti, ekmek yiyen de yoktu. Büyükbaş hayvanlarla atlar sürü halinde bozkırda dolaşıyordu. Çadırların arkasında taylar bağlıydı; bunları emzirmek için günde iki defa kısrakları getiriyorlardı. Kısrakların sütünü de sağıp kımız yapıyorlardı. Kadınlar kımız ve peynir yapıyor, erkeklerse kımızla çay içmekten, koyun eti yemekten ve kaval çalmaktan başka bir şey bilmiyordu. Hepsi sağlam yapılı, neşeli insanlardı; bütün yazı bayram gibi geçiriyorlardı. Halk tümden cahildi; Rusça bilen yoktu ama tatlı insanlardı.

Pahom'u görür görmez çadırlarından çıkıp misafirlerin etrafını sardılar. Bir çevirmen buldular hemen. Pahom çevirmene toprak almaya geldiğini söyledi. Başkurtlar buna pek sevindiler, Pahom'u güzel bir çadıra götürüp, altına halılar, kuş tüyü minderler serdiler, etrafına oturup ona çay, kımız ikram ettiler. Bir de koyun kesip pişirdiler. Pahom arabadan hediyeleri ve çayı çıkarıp Başkurtlara dağıtmaya başladı. Başkurtlar buna da pek sevinmişti. Aralarında bir şeyler konuştular, sonra çevirmene aktarmasını söylediler.

— Seni çok sevdiklerini söylememi istediler, –dedi çevirmen.– Bizde misafirleri memnun etmek, her istediklerini yapmak âdettir, hediyeye hediyeyle karşılık verilir ayrıca. Sen bize hediye getirdin; şimdi söyle bakalım bizden ne istersin, sana ne hediye edelim?

— Her şeyden çok toprağınızı beğendim, –dedi Pahom.– Bizim oralarda toprak çok az, olanı da hep sürülmüş; sizdeyse hem toprak çok hem de verimli. Böylesini hiç görmedim.

Çevirmen Pahom'un sözlerini aktardı. Başkurtlar aralarında uzun uzun bir şeyler tartıştı. Pahom ne dediklerini anlamasa da neşeli olduklarını, kahkahayla gülerek bağrıştıklarını görüyordu. Bir süre sonra susup Pahom'a baktılar.

— Seni mutlu etmek için ne kadar toprak istersen verecekler, –dedi çevirmen.– Sadece istediğin yeri göster yeter, sonra senin olacak.

Bu arada yine aralarında bir şey tartışmaya başladılar. Pahom ne dediklerini sordu.

— Bazıları toprak konusunu reise soralım, ona sormadan veremeyiz diyor, –dedi çevirmen.– Diğerleri de reise sormaya gerek yok diyor.

VI

Başkurtlar tartışırken birden tilki kürkünden bir başlık takmış bir adam içeri girdi. Herkes susup ayağa kalktı.

— İşte reis, –dedi çevirmen.

Pahom hemen kaftanların en iyisini çıkarıp ona verdi, iki kilo da çay ekledi. Reis bunları kabul etti ve geçip başköşeye oturdu. Başkurtlar ona bir şeyler anlatmaya başladı. Reis dinledi, dinledi ve başıyla susmalarını işaret edip Pahom'a Rusça olarak:

— Hayhay, verelim, –dedi.– Nereyi istiyorsan seç. Toprak bol.

"İstediğim kadarını nasıl alacağım ki?" diye düşündü Pahom, "Öyle veya böyle bu işi güvence altına almalı. Yoksa senin olsun dedikleri yerleri sonra geri alırlar."

— Güzel sözlerinize müteşekkirim, –dedi.– Sizde gerçekten epey toprak var ama bana azıcık gerek. Fakat toprağımın neresi olduğunu bilsem iyi olurdu. Hem bir ölçüm falan

yapmak, sonra tapu çıkarmak gerek. Ayrıca bugün var, yarın yokuz, kaderimizi Tanrı bilir. Siz iyi insanlarsınız, verirsiniz ama ya çocuklarınız geri alırsa?

— Haklısın, tapu çıkarmalı, –dedi reis.

Pahom devam etti:

— Daha önce yanınıza tüccar geldiğini duymuştum. Ona da toprak hediye etmiş, tapu da vermişsiniz. Bana da aynısını yaparsınız herhâlde.

Reis, Pahom'un derdini anlamıştı.

— Hepsini hallederiz, –dedi.– Burada bir kâtibimiz de var, şehre gider, bütün belgeleri mühürletiriz.

— Ne kadar peki? –diye sordu Pahom.

— Fiyatlar hep aynı bizde: Bir gün için bin ruble.

Pahom anlamamıştı.

— Nasıl yani bir gün? Kaç desyatina ediyor bu ölçü?

— Biz o ölçüyü bilmeyiz. Biz gün hesabıyla satıyoruz; bir günde ne kadar toprak çevirirsen o kadarı senindir, bir günün fiyatı da bin ruble işte.

Pahom şaşırdı.

— İyi de bir günde bir sürü toprak çevrilir, –dedi.

Reis güldü:

— Hepsi de senin olur! Yalnız tek şartımız var: Toprağı çevirmeye başladığın yere gün bitmeden dönemezsen paran gider.

— Geçtiğim yerlere nasıl nişan koyacağım? –diye sordu Pahom.

— Biz seçeceğin yerde durup bekleriz, sen de gidip bir daire çizersin; yanına da bir kürek alıp istediğin yerde çukur açar, işaret koyarsın; sonradan biz çukurların arasına sabanla çizgi çekeriz. İstediğin kadar büyük bir daire

çizebilirsin, fakat güneş batmadan başladığın yere dön. Ne kadar toprak çevirirsen senin olur.

Pahom çok sevindi. Ertesi sabah şafakla işe başlamayı kararlaştırdılar. Sohbet ettiler, biraz daha kımız içtiler, koyun eti yediler, üstüne de çay içtiler. Gece olmuştu; Başkurtlar Pahom'a kuş tüyü bir yatak gösterip dağıldılar. Ertesi gün ağarmadan toplanıp, başlayacakları yere gitmek üzere sözleştiler.

VII

Pahom yatağa uzandı, ama gözüne uyku girmiyor, sürekli alacağı toprağı düşünüyordu: "Kocaman bir toprak parçası çevireceğim! Bir günde elli verst çevirebilirim. Bu mevsimde günler bir yıl kadar uzun sürer; elli verstlik alanda ne biçim toprak olur. Kötü kısmını satarım veya mujiklere veririm, iyi kısmını da kendime ayırır yerleşirim. İki tane saban, iki çift öküz alırım, iki de işçi tutarım. Elli desyatinasını sürdürür, geri kalanını da hayvanlara ayırırım."

Pahom bütün gece uyuyamadı. Sadece sabaha karşı biraz içi geçti ve bir rüya gördü. Rüyasında yine aynı çadırda yatıyor, dışarıda da birinin sürekli güldüğünü duyuyordu. Kimin güldüğünü öğrenmek için kalkıp dışarı çıktı ve Başkurt reisinin çadırın önünde oturmuş, göbeğini tuta tuta kahkahalar attığını gördü. Yanına gidip, "Neden gülüyorsun?" diye sordu. Fakat adama bakınca bunun Başkurt reisi değil, evine gelip Başkurt topraklarından bahseden tüccar olduğunu fark etti. Sonra da tüccara, "Epeydir burada mısın?" diye sordu, fakat karşısındaki artık tüccar değil, vaktiyle evine misafir olan yolcuydu. Pahom bir daha baktı ve karşısındakinin köylü falan değil şeytan olduğunu anladı. Boynuzlu, toynaklı şeytan oturmuş kahkahalarla gülüyor, önünde de üstünde sadece bir

gömlekle pantolon olan, çıplak ayaklı bir adam yatıyordu. Pahom adamın kim olduğuna da baktı. Yerde cansız yatan adam ta kendisiydi. Pahom'un ödü koptu ve uyandı. Sonra da, "Rüya işte canım," diye düşündü. Etrafına bakındı: Açık kapıdan ortalığın ağardığını gördü. "Gitme vakti geldi, milleti uyandırayım," diye düşündü. Kalkıp arabada yatan uşağını uyandırdı, atlara koşmasını emredip Başkurtları da uyandırmaya gitti.

— Vakit geldi, –dedi.– Bozkıra çıkıp ölçmeye başlayalım.

Başkurtlar kalkıp toplandılar, reis de geldi. Yine kımız içmeye başlamışlardı, Pahom'a da çay verdiler ama o oyalanmak istemiyordu:

— Gideceksek gidelim, vakit geçiyor, –dedi.

VIII

Başkurtlar toplanıp atlara arabalara bindi ve yola koyuldu. Pahom uşağıyla arabasına bindi, yanına da bir kürek almıştı. Bozkıra vardıklarında şafak söküyordu. Başkurtçada şihan denen bir tepeciğe çıktılar. Arabalardan, atlardan inip toplandılar. Reis, Pahom'a yanaşıp ileriyi gösterdi:

— İşte şu gördüğün arazinin hepsi bizim. İstediğin yeri seç.

Pahom'un gözleri parladı: Her taraf çayırdı, toprak avuç içi kadar düz, haşhaş tohumu gibi karaydı, koyaklardaki çeşit çeşit otlar insanın göğsüne geliyordu.

Reis başlığını çıkarıp yere koydu.

— İşte işaret, –dedi.– Buradan başlayıp yine buraya döneceksin. Ne kadar toprak çevirirsen hepsi senin olacak.

Pahom parayı çıkarıp başlığın üzerine bıraktı. Kaftanını çıkardı, yalnızca uzun yeleğiyle kaldı, kuşağını karnının altından iyice sıkılaştırdı, yeleğin eteklerini düzeltti; ekmek

torbasını koynuna soktu, matarasını kuşağına bağladı, çizmesinin konçlarını çekti, uşağından küreği aldı, yola çıkmaya hazırlandı. Her taraf çok güzeldi; düşündü, düşündü ama ne tarafa gideceğine bir türlü karar veremedi. “Hepsi bir nasılsa, güneşe doğru gideyim iyisi mi,” diye düşündü sonunda. Yüzünü doğuya çevirdi, biraz gerinip ısındı ve güneşin doğmasını bekledi. “Hiç kaybedecek zamanım yok,” diye düşünüyordu, “Hava serinken daha iyi yürünür.” Güneş doğar doğmaz Pahom küreğini omuzlayıp bozkıra doğru yürüdü.

Pahom ne yavaş, ne de hızlı yürüyordu. Bir verst kadar yürüdükten sonra durup küçük bir çukur kazdı, daha iyi görünsün diye de çukurdan çıkan kesekleri üst üste yığdı ve yoluna devam etti. Heyecanlanmış, hızını biraz daha artırmıştı. Biraz daha yürüdükten sonra bir çukur daha kazdı.

Dönüp ardına baktı Pahom. Güneş ışığında şihanla üzerindekiler açık seçik görünüyor, arabaların tekerlekleri parlıyordu.

Pahom aşağı yukarı beş verst yürüdüğünü düşündü. Sıcaklık artmıştı, yeleğini çıkarıp omzuna attı, yürümeye devam etti. Beş verst daha yürüdü. İyiden iyiye sıcak basmıştı. Güneşe baktı, kahvaltı zamanının geldiğini anladı.

“Günün ilk kısmı geçti,” diye düşündü Pahom, “Fakat günde dört öğün var, dönüş için henüz erken. Sadece çizmeleri çıkarayım.” Oturup çizmelerini çıkardı, kuşağının altına sıkıştırdı ve tekrar yürümeye başladı. Yürümek kolaylaşmıştı şimdi. “Beş verst daha gideyim, sonra sola dönerim,” diye geçirdi içinden, “Burası çok güzel bir yer, vazgeçersem yazık olur. İlerledikçe toprak güzelleşiyor.” Bir süre daha dümdüz ilerledi. Ardına baktı, şihan güçlükle seçiliyor, üzerindekiler karınca kadar görünüyor, belli belirsiz bir şeyler parlıyordu.

“Bu tarafa yeterince yürüdüm,” diye düşündü Pahom, “Artık sapayım. Zaten çok terledim, susadım da.” Durdu, bu

kez daha büyük bir çukur kazıp kesekleri yine üst üste yığdı, matarasını çıkarıp su içti, sola doğru keskin bir dönüş yaptı. Uzun süre yürüdü, otlar iyice uzamış, sıcak gittikçe artmıştı.

Pahom yorulmaya başlamıştı; güneşe baktı, tam öğle vaktiydi. “Biraz dinlenmek gerek,” diyerek olduğu yere çöktü; ekmek yiyip su içti. Uzanmak da istiyordu ama uzanacak olursa uyuyakalacağını düşündü. Biraz daha oturduktan sonra yola devam etti. Başta rahat yürüyordu; yemek güç vermişti. Ama hava çok sıcak olmuş, uykusu da gelmişti. Yine de durmadan yürüyor, “Bir günlüğüne buna katlanacağım, sonrası bir ömür keka,” deyip duruyordu.

Bu yöne biraz daha fazla yürümüştü. Sola saparak yön değiştirecekken önünde sulak bir koyak gördü; burayı bırakmaya acıdı. “Burada iyi keten olur,” diye düşünüp düz yürümeye devam etti. Koyağı çevirince bir çukur kazdı ve sola döndü. Yine şihana baktı: Sıcaktan havada hafif bir bulanıklık olmuştu; bu bulanıklığın arasında bir şeyler titreşiyor, şihandaki insanlar güçlükle seçiliyordu; yaklaşık on beş verst uzaktaydılar. “Ah, kenarları uzunca tutmuşum, bunu kısaltmam gerek,” diye düşündü Pahom. Üçüncü kenarı çevirirken adımlarını hızlandırdı. Güneşe baktı, ikindi yaklaşıyordu, oysa üçüncü kenar için sadece iki verst çevirmişti. Başladığı noktadan da en fazla on beş verst uzaktaydı. “Olmayacak böyle,” diye düşündü, “Varsın çiftliğim yamuk olsun, dosdoğru yürüyüp, gün batmadan yetişmeli. Daha fazla çevirmemeli. Zaten yeterince çevirdim.” Pahom bulunduğu yere hızla bir çukur kazıp dosdoğru şihana yürümeye başladı.

IX

Dosdoğru şihana gidiyordu ama Pahom artık iyice yorulmuştu. Sıcaktan pişmişti; çıplak ayakları paralanmış,

dermanı kalmamıştı. Dinlenmek istiyordu ama imkânsızdı; yoksa güneş batmadan yetişemezdi. Güneş de beklemiyor, batıya doğru alçalıyordu sürekli. “Ah,” dedi Pahom, “Hata mı ettim yoksa, fazla mı çevirdim? Yetişemezsem ne yaparım?” Bir şihana, bir güneşe bakıyordu: Şihan çok uzaklardaydı, güneşse iyice alçalmıştı.

Pahom güç bela yürümesine rağmen gittikçe hızlanıyordu. Hiç duraklamadan yürüdü, fakat şihan hâlâ uzaktaydı; sonunda koşmaya başladı. Uzun yeleğini, çizmelerini, matarasını, şapkasını yere attı; elinde sadece destek yaptığı küreği kalmıştı. “Ah açgözlülük ettim, her şeyi mahvettim, güneş batmadan yetişemeyeceğim!” Korkudan soluğu kesiliyordu. Pantolonuyla gömleği terden vücuduna yapıştı, ağzı kurudu. Sanki bir demirci körüğü göğsünü şişiriyor, bir çekiç durmadan yüreğine iniyordu; bacakları kesilmiş, kendisinin değilmiş gibiydi. “Yorgunluktan ölmeyeyim sakın?” diye düşündü Pahom ve dehşete kapıldı.

Ölmekten korksa da durmak gelmiyordu elinden. “Bu kadar koştuktan sonra durursam aptal derler,” diye düşündü. Koştu, koştu… Şihana iyice yaklaştı; Başkurtların onu gayrete getirmek için bağırıp çağırdığını, ıslık çaldıklarını bile duydu. Bu bağırışlar yüreğini tutuşturdu. Var gücüyle koştu; güneş ufka iyice yaklaşmış, hafifçe dumanlanmış ve kan kırmızısı kocaman bir daireye dönmüştü. Neredeyse batacaktı. Güneş batmak üzereydi ama şihan da uzak değildi. Pahom artık şihanın üzerinden acele etmesi için ona el sallayan insanları açıkça görüyordu. Üzerinde para bulunan tilki kürkü başlığı gördü; sonra da yere oturmuş göbeğini tuta tuta gülen reisi. Rüyasını hatırladı Pahom. “Toprak çok,” diye düşündü, “Ama Tanrı üzerinde yaşamama izin verecek mi bakalım? Ah harap ettim kendimi, yetişemeyeceğim!”

Pahom güneşe bir göz attı; ufka erişmiş, bir ucu kaybolmuştu, diğer ucuysa ufuk çizgisiyle kesilmiş gibi yukarıdaydı. Pahom son gücünü toplayıp ileri atıldı, müthiş

bir çabayla bacaklarına hâkim olmaya çalışıyordu; neredeyse düşecekti. Tam şihana varmıştı ki hava kararıverdi. Bir inilti koyverdi Pahom, “Çabam boşa gitti,” diye düşündü. Durmak istedi ama Başkurtların bağrışlarını duydu ve şihanın eteklerinden batmış gibi görünen güneşin yukarıdan hâlâ görülebileceğini hatırladı. Bir soluk alıp şihanın üstüne koştu. Şihanın üstü aydınlıktı hâlâ. Pahom başlığı gördü. Reis başlığın yanı başında göbeğini tuta tuta gülüyordu. Pahom yine rüyasını hatırladı, inledi, dizlerinin bağı çözüldü, öne doğru düştü; elini uzatıp başlığa dokundu.

— Aferin! diye bağırdı reis. Bir sürü toprağın oldu!

Pahom’un uşağı hemen yanına koştu, onu tutup kaldırmak istedi. Fakat Pahom’un ağzından kan sızıyordu, ölmüştü.

Başkurtlar dillerini şaklattılar, Pahom’a acımışlardı.

Uşak küreği aldı, tam Pahom’a göre bir mezar kazdı: Üç arşınlık toprak parçası yetti Pahom’a.

İlyas

Ufa'da İlyas isimli bir Başkurt yaşardı. İlyas'a babasından pek bir şey kalmamıştı. Oğlunu evlendirdikten bir yıl sonra ölmüştü adamcağız. O zaman İlyas'ın yedi kısrağı, iki ineği, yirmi koyunu vardı. Fakat iş bilir bir adamdı, hemen mal mülk edinmeye başladı: Sabahtan akşama kadar karısıyla birlikte çalışır, herkesten erken kalkar, herkesten geç yatardı; böylece her yıl biraz daha zenginleşti. Bu şekilde çalışarak otuz beş yıl geçirdi İlyas, büyük bir servet sahibi oldu.

İlyas'ın iki yüz atı, yüz elli baş sığırı, bin iki yüz koyunu olmuştu. Çobanlar İlyas'ın sürülerini otlatır, hizmetçiler kısrakları, inekleri sağıp kımız, yağ, peynir yapardı. İlyas bolluk içinde yüzüyordu; etrafındakilerse onun hayatını kıskanıyor, "Talihli adam şu İlyas; bir eli yağda bir eli balda, ölüm bile dokunmaz ona," diyorlardı. Mevki sahibi pek çok insan İlyas'ın namını duyup onunla tanışmak istiyordu. Çok uzaklardan misafirleri olurdu hep. İlyas kimseyi geri çevirmez, yedirip içirirdi. Kim gelirse gelsin hemen kımız, çay, şerbet, koyun eti sunulurdu. Misafir geldiğinde hemen bir veya iki koyun, kalabalık gelmişlerse kısrak kestirirdi.

İlyas'ın iki oğlu, bir kızı vardı. Oğullarını evlendirdi, kızını kocaya verdi. İlyas fakirken oğulları onunla çalışır, sürüleri kendileri otlatırlardı, ama zenginleşince şımardılar; hatta biri içkiye bile başladı. Büyük oğlunu bir kavgada öldürdüler, küçük de başına buyruk bir kadınla evlendiği için babasına kulak asmamaya başladı, İlyas da onu uzaklaştırmak zorunda kaldı.

Oğluna bir ev ve hayvan verdi, bu yüzden serveti azaldı. Bu olaydan kısa süre sonra İlyas'ın koyunlarına kıran girdi, çoğu öldü. Sonraki yıl kuraklık oldu, ot yetişmedi, kışın

hayvanların birçoğu daha öldü. Sonra Kırgızlar en iyi at sürüsünü çaldı ve İlyas'ın serveti azalmaya başladı. Serveti küçüldükçe küçüldü. Artık İlyas'ın gücü de kalmamıştı. Sonunda yetmiş yaşındaki İlyas'ın durumu o kadar kötüleşti ki kürkleri, halıları, eyerleri, keçe çadırları, nihayet son hayvana varıncaya kadar her şeyini satmak zorunda kaldı ve fakir bir adama dönüştü. Nasıl bu hâle geldiğini kendisi bile anlayamıyordu. Sonunda o yaşta karısıyla birlikte hizmetçilik etmeye başladılar. Artık İlyas'ın kalan serveti sırtındaki elbisesi, gocuğu, şapkası, bir çift çizmeyle bir çift ayakkabısı ve ihtiyar karısı Şam-Şemagi'ydi. Küçük oğlu uzak bir ülkeye gitmiş, kızı da ölmüştü. İhtiyarlara yardım edecek kimseleri kalmamıştı.

Komşuları Muhammed Şah onlara çok acıyordu. Muhammed Şah zengin de fakir de değildi, dürüstçe yaşayan iyi bir adamdı sadece. İlyas'ın elinden ekmek-tuz alışını hatırlıyor, ona acıyordu. Bir gün, "Al karını da bize gel İlyas," dedi, "Yazın gücün yettiğince bostanımda çalışır, kışın da hayvanlara bakarsın. Şam-Şemagi de kısrak sağıp kımız yapar. İkinizi de doyurur, giydiririm, neye ihtiyacınız varsa söyleyin, veririm." İlyas komşusuna teşekkür etti, karısını da alıp Muhammed Şah'ın evinde hizmetçi oldu. Başta ağırlarına gitse de sonradan alıştı ihtiyarlar ve güçlerinin yettiğince çalışıp yaşamaya baktılar.

Böyle insanlara kucak açmak ev sahibinin yararına olmuştu, çünkü ihtiyarlar bir zamanlar efendi olduklarından düzen nedir biliyor, tembellik etmeden olanca güçleriyle çalışıyorlardı. Yalnız böyle yüce insanları bu kadar düşmüş görmek Muhammed Şah'ı üzüyordu.

Bir gün uzak akrabaları Muhammed Şah'ı ziyaret etti; köyün hocası da davet edildi. Muhammed Şah, İlyas'a bir koyun kesmesini söyledi. İlyas koyunun derisini yüzüp pişirdi, misafirlere gönderdi. Misafirler koyunu yediler, çay içtiler, sonra sıra kımıza geldi. Misafirlerle ev sahibi kuş tüyü minderlere, halılara oturup, taslardan kımız içip sohbete

daldılar; bu sırada işleri bitiren İlyas kapının önünden geçti. Muhammed Şah onu görünce misafirine şöyle dedi:

— Kapının önünden geçen şu ihtiyarı gördün mü?

— Gördüm, –dedi misafir,– dikkate değer bir şeyi mi var ki?

— O adam buranın en zengin adamıydı; adı İlyas, belki duymuşsundur.

— Duymaz olur muyum? Şahsen görmedim ama namı çok uzaklara yayılmıştı.

— Şimdi elinde avucunda bir şey kalmadı, yanımda çalışıyor, ihtiyar karısı da kısrakları sağıyor.

Misafir şaşırıp dilini şaklattı, başını salladı:

— Anlaşılan talih tekerlek gibi dönüyor, –dedi.– Bazısını yükseltirken, bazısını düşürüyor. Peki ihtiyar çok üzülüyor mu durumuna?

— Kim bilir, sakin sakin yaşıyor, sesini çıkarmadan çalışıyor işte.

— Onunla konuşabilir miyiz? –diye sordu misafir.– Biraz hayatından bahseder.

— Elbette! –dedi ev sahibi ve çadırın arkasına doğru seslendi:– Babay (Başkurtça dede anlamına geliyor) gel de kımız iç, karını da çağır.

İlyas biraz sonra karısıyla içeri girdi. Misafirleri, ev sahibini selamladı, bir dua okudu, kapının yanına diz çöktü. Karısı da perdenin arkasına geçip hanımın yanına oturdu.

İlyas'a bir tas kımız verdiler. İlyas misafirleri, ev sahibini tekrar selamladı, biraz içip tası yere koydu.

— Ee dede, –dedi misafir,– bize bakıp eski hayatını hatırlamak canını sıkıyordur herhâlde; önceden mutluyken şimdi sefalet içinde yaşamak nasıl bir şey?

İlyas gülümseyerek şöyle cevap verdi:

— Sana mutluluğu ve sefaleti anlatmaya kalksam inanamazsın. İyisi mi karıma sor; kadın olduğundan yüreğinde ne varsa diline vurur. Her şeyi anlatır sana.

Misafir perdeye döndü:

— Peki söyle bakalım nine, eski mutluluğunuza, şimdiki sefaletinize sen ne diyorsun?

Şam-Şemagi perdenin arkasından cevap verdi:

— Şunu diyorum: Kocamla elli yıl yaşadık, mutluluğu aradık aradık bulamadık. Elimizdekileri kaybedeli iki yıl oluyor, hizmetçi olarak yaşıyoruz ama gerçek mutluluğu bulduk, artık başka türlüsüne ihtiyacımız yok.

Misafirler şaşkına dönmüş, ev sahibi bile şaşırmıştı; hatta kalkıp ihtiyar kadını görmek için perdeyi çekti. İhtiyar kadın elleri göğsünde, gülümseyerek kocasına baktı, kocası da ona gülümsedi. Bir kez daha tekrarladı kadın:

— Gerçeği söylüyorum, şaka yapmıyorum: Yarım asır mutluluğu aradık, zenginken hiçbir şey bulamadık; şimdi hiçbir şeyimiz yok, başkasının yanında yaşıyoruz ama öyle bir mutluluk bulduk ki daha iyisini istemiyoruz.

— İyi de şimdiki mutluluğunuz nasıl bir şey ki?

— Bak şöyle: Zenginken kocamla bir saat bile huzurumuz yoktu; ne konuşabiliyor ne ruhlarımızı düşünebiliyor ne de dua edebiliyorduk. Bir sürü meşgalemiz vardı! Misafirler gelir, onları nasıl ağırlayacağımızı, bizi ayıplamasınlar diye ne ikramda bulunacağımızı düşünürdük. Misafirler gider bu sefer de hizmetçileri kollamamız gerekirdi; onların tek derdi işten kaytarmak, işkembelerini doldurmak, bizimki de malımızı onlardan korumaktı. Günaha giriyorduk yani. Kurt taylara, danalara dadanmasın, hırsızlar atlarımızı çalmasın diye didinirdik. Yatağa girer, ama koyunlar kuzuları ezecek korkusuyla uyuyamazsın; gecenin bir vakti kalkıp koyunları kontrol etmeden rahat edemezsin. Sonra yine telaş başlar, kış için nereden yem bulmalı diye dolanırsın. Bunlar

yetmezmiş gibi benim ihtiyarla hep çatışırdık. O şöyle yapmalı derdi, ben böyle derdim ve kavga edip yine günaha girerdik. İşte bunca kaygı arasında yaşadık, bir sürü günaha girdik, mutluluk falan da görmedik.

— Peki ya şimdi?

— Şimdi sabah kalkınca, kocamla sevgiyle, dostça konuşuyoruz. Kavga edecek, kaygılanacak bir şeyimiz yok. Tek işimiz efendiye hizmet etmek. Gücümüz yettiğince, istekle çalışıyoruz ki efendimiz zarar değil kâr etsin. İşten dönünce öğle yemeği, akşam yemeği hazır; kımız da var. Kışın yakacak tezek var, ısınmak için gocuk var. Hem konuşacak, ruhumuz üzerine düşünecek, Tanrı'ya dua edecek vaktimiz de var. Elli yıl aradık mutluluğu, ancak şimdi bulduk.

Misafirler güldü. İlyas'sa şöyle dedi:

— Gülmeyin kardeşler, şaka değil bu, insan hayatı. Eskiden ben de, karım da aptaldık; servetimizi kaybettik diye ağlayıp sızlıyorduk, şimdiyse Tanrı bize gerçeği gösterdi. Biz de bunu size hoş vakit geçirin diye değil, iyiliğiniz için söylüyoruz.

Hoca da söze karıştı:

— Akıllıca bir söz bu. İlyas doğru söylüyor, bu kitapta da yazılmıştır.

Misafirler gülmeyi kesip düşünceye daldı.

[1] verşok = 4,44 santimetre

[2] verst = 1,07 kilometre

[3] desyatina = 1,092 hektar

[4] Matta 18:3. bap